

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра фінансів, обліку та оподаткування

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач кафедри

Тетяна КОСОВА

«_____» _____ 2021 р.

**КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА
(ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА)**

**ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ
ОС «МАГІСТР»**

Тема: «Організація і методика обліку, аналізу та аудиту дебіторської і кредиторської заборгованості на підприємстві»

Виконав(ла): Юлія БРАГА

Керівник: к.е.н., доцент Ольга БОНДАРЕНКО

Консультанти з окремих розділів пояснювальної записки:

перший розділ — к.е.н., доцент Ольга БОНДАРЕНКО

другий розділ — к.е.н., доцент Ольга БОНДАРЕНКО

третій розділ — к.е.н., доцент Ольга БОНДАРЕНКО

Нормоконтролер: к.е.н., доцент Зоряна МОКРИНСЬКА

Київ 2021

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра фінансів, обліку та оподаткування
Спеціальність 071 «Облік і оподаткування»
Освітньо-професійна програма «Облік і аудит»

ЗАТВЕРДЖУЮ
завідувач кафедри
Тетяна КОСОВА

« _____ » _____ 2021 р.

ЗАВДАННЯ на виконання кваліфікаційної магістерської роботи

здобувача вищої освіти Юлії БРАГИ
(прізвище, ім'я у родовому відмінку)

1. Тема кваліфікаційної магістерської роботи «Організація і методика обліку, аналізу та аудиту дебіторської і кредиторської заборгованості на підприємстві» затверджена наказом ректора від 30.09.2021 № 2098/ст.

2. Термін виконання роботи: з 11. 10. 2021 р. до 31. 12. 2021 р.

3. Вихідні дані до роботи: нормативно-правова база, дані Державної служби статистики України, дані обліково-інформаційної системи підприємства, первинні документи, облікові реєстри, фінансова, податкова, статистична звітність ТОВ «Агро-край»

4. Зміст пояснювальної записки:

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ ЗАСАДИ ОБЛІКУ, АНАЛІЗУ ТА АУДИТУ ДЕБІТОРСЬКОЇ І КРЕДИТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ НА ПІДПРИЄМСТВІ

РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА ОБЛІКУ І ОПОДАТКУВАННЯ ДЕБІТОРСЬКОЇ І КРЕДИТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ В ТОВ «АГРО-КРАЙ»

РОЗДІЛ 3. МЕТОДИКА АНАЛІЗУ І АУДИТУ ДЕБІТОРСЬКОЇ І КРЕДИТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ В ТОВ «АГРО-КРАЙ»

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

5. Перелік обов'язкового графічного (ілюстративного) матеріалу: ЛИСТ 1. Визначення терміну «дебіторська та кредиторська заборгованість» в різних джерелах; ЛИСТ 2. Класифікація кредиторської заборгованості підприємства на підставі нормативно-законодавчої бази та економічних джерел; ЛИСТ 3. Класифікація дебіторської заборгованості підприємства на підставі нормативно-законодавчої бази та економічних джерел; ЛИСТ 4. Дефініції поняття «дебіторська та кредиторська заборгованість» в різних нормативних джерелах; ЛИСТ 5. Задачі з обліку та аналізу дебіторської та кредиторської заборгованості; ЛИСТ 6. Первинні документи з обліку розрахунків з контрагентами

6. Календарний план-графік

№ пор.	Завдання	Термін виконання	Відмітка про виконання
1	Написання першого розділу кваліфікаційної магістерської роботи та надання його керівнику	11.10.2021 – 24.10.2021	
2	Написання та оформлення матеріалів другого розділу кваліфікаційної магістерської роботи і надання його керівнику	25.10.2021 – 07.11.2021	
3	Написання та оформлення матеріалів третього розділу кваліфікаційної магістерської роботи і надання його керівнику	08.11.2021 – 21.11.2021	
4	1. Узгодження кваліфікаційної магістерської роботи з науковим керівником. 2. Проходження нормоконтролю та перевірку на академічну доброчесність. 3. Отримання рецензії та відгуку на кваліфікаційну магістерську роботу. 4. Підготовка виступу.	22.11.2021 – 07.12.2021	
5	1. Переплетення кваліфікаційної магістерської роботи. 2. Подання кваліфікаційної магістерської роботи та супровідних документів секретарю ДЕК	08.12.2021 – 10.12.2021	

7. Консультанти з окремих розділів

РОЗДІЛ	КОНСУЛЬТАНТ (посада, прізвище, ім'я, по батькові)	ПІДПИС, ДАТА	
		ЗАВДАННЯ ВИДАВ	ЗАВДАННЯ ПРИЙНЯВ
РОЗДІЛ 1	к.е.н., доцент Ольга БОНДАРЕНКО		
РОЗДІЛ 2	к.е.н., доцент Ольга БОНДАРЕНКО		
РОЗДІЛ 3	к.е.н., доцент Ольга БОНДАРЕНКО		

8. Дата видачі завдання: «08» жовтня 2021 р.

Керівник кваліфікаційної магістерської роботи _____ Ольга БОНДАРЕНКО
(підпис керівника)

Завдання прийняв до виконання _____ Юлія БРАГА
(підпис здобувача)

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка до кваліфікаційної магістерської роботи «Організація і методика обліку, аналізу та аудиту дебіторської і кредиторської заборгованості на підприємстві»: 88 стор., 30 рис., 19 табл., 64 літературних джерела.

Мета роботи: удосконалення теоретико-методичних, організаційних та прикладних аспектів обліку, аналізу та аудиту розрахунків підприємства з дебіторами та кредиторами.

Об'єктом дослідження є процес організаційного та методичного забезпечення обліку, аналізу та аудиту розрахунків підприємства з дебіторами та кредиторами.

Предметом дослідження - сукупність теоретико-методичних та науково-практичних аспектів обліку, аналізу та аудиту розрахунків з дебіторами та кредиторами ТОВ «Агро-край».

Методи дослідження: історико-хронологічний аналіз; морфологічного аналізу; логічного узагальнення; систематизації; метод наукової абстракції; метод системного аналізу; метод аналізу динамічних рядів та метод статистичного аналізу; логічний аналіз; метод структурного аналізу.

Результати кваліфікаційної магістерської роботи рекомендується використовувати під час проведення наукових досліджень та в практичній діяльності фахівців-обліковців.

ОРГАНІЗАЦІЯ, МЕТОДИКА, ЗАБОРГОВАНІСТЬ, ОБЛІК, АНАЛІЗ, АУДИТ, ПІДПРИЄМСТВО.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ДЗ – дебіторська заборгованість

КЗ – кредиторська заборгованість

МД - електронна митна декларація

МСБО – міжнародні стандарти бухгалтерського обліку

МСФЗ – міжнародні стандарти фінансової звітності

НП(С)БО – національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку

ПДВ – податок на додану вартість

ПЗ – поточні зобов'язання

ЗМІСТ

ВСТУП	8
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ ЗАСАДИ ОБЛІКУ, АНАЛІЗУ ТА АУДИТУ ДЕБІТОРСЬКОЇ І КРЕДИТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ НА ПІДПРИЄМСТВІ	13
1.1. Дебіторська і кредиторська заборгованості на підприємстві як об'єкт обліку, аналізу та аудиту	13
1.2. Нормативно-правове регулювання обліку, аналізу та аудиту дебіторської і кредиторської заборгованості на підприємстві	21
1.3. Організація і задачі обліку, аналізу та аудиту дебіторської і кредиторської заборгованості на підприємстві в умовах ТОВ «Агро-край».	28
Висновки до розділу 1	32
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА ОБЛІКУ І ОПОДАТКУВАННЯ ДЕБІТОРСЬКОЇ І КРЕДИТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ В ТОВ «АГРО-КРАЙ»	33
2.1. Документальне оформлення операцій з дебіторської і кредиторської заборгованості на підприємстві	33
2.2. Синтетичний і аналітичний облік дебіторської і кредиторської заборгованості	41
2.3. Відображення інформації з дебіторської і кредиторської заборгованості у фінансовій і податковій звітності	49
Висновки до розділу 2	55
РОЗДІЛ 3. МЕТОДИКА АНАЛІЗУ І АУДИТУ ДЕБІТОРСЬКОЇ І КРЕДИТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ В ТОВ «АГРО-КРАЙ»	56
3.1. Методика аналізу дебіторської і кредиторської заборгованості на підприємстві	56
3.2. Методика аудиту дебіторської і кредиторської заборгованості на підприємстві та її застосування	65

3.3. Напрями удосконалення обліково-інформаційної системи підприємства за результатами аналізу та аудиту дебіторської і кредиторської заборгованості на підприємстві	71
Висновки до розділу 3.....	78
ВИСНОВКИ.....	79
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	82
ДОДАТКИ.....	89

ВСТУП

Актуальність проблеми. В сьогоденні, коли у більшості підприємств України спостерігається погіршення фінансового стану внаслідок значних змін в господарській діяльності, особливу увагу в цих умовах слід надати проведенню розрахункових операцій між контрагентами. Операції між суб'єктами господарських процесів можуть проходити за допомогою різних форм розрахунків та між різними контрагентами (державою, працівниками, з учасниками і т.і.). Тому протягом одного звітного періоду підприємство може мати як дебіторську так і кредиторську заборгованість.

Обліковий процес даних заборгованостей є багатограним. На підставі облікової інформації проводиться заповнення первинних документів та реєстрів бухгалтерського обліку, заповнення фінансової звітності та розрахунок показників фінансового стану підприємства. На жаль, зміна розміру дебіторської чи кредиторської заборгованості може суттєво впливати на фінансовий стан підприємства.

Забезпечення правильної організації та побудови обліку, аналізу та аудиту дебіторської та кредиторської заборгованості надає гарантію для підприємства щодо попередження негативних явищ щодо виникнення простроченої або безнадійної заборгованості. Тому актуальність ведення обліку розрахунків з дебіторами та кредиторами є актуальною і потребує більш детального дослідження.

Вагомий внесок у визначення організаційних і методичних аспектів обліку, аналізу та аудиту розрахунків з дебіторами та кредиторами зробили провідні вітчизняні науковці, як Кияшко О.М., Чорненька О.Б., Власова І. О., Сирцева С.В., Зеленко С.В., Бержанір І.А., Любар О.О., Гнатенко Є.П., Попович П.Я., Волович О.Б., Гнатенко Є.П., Кривцова Т.О., Гуцаленко Л.В, Хохлов М.П.

Однак, незважаючи на велику кількість наукових праць, надалі залишаються дискусійними теоретичні положення і важливі питання обліку розрахунків з дебіторами та кредиторами, що потребують вдосконалення.

Практична вагомість обліку, аналізу та аудиту розрахунків з дебіторами та кредиторами, недостатній рівень дослідження та дискусійність багатьох теоретичних положень потребує їх подальшого удосконалення.

Недостатні теоретичне обґрунтування та практичне вдосконалення обліку розрахунків з дебіторами та кредиторами, консервативне аналітичне забезпечення не дозволяють у повній мірі використовувати дані обліку для прийняття обґрунтованих управлінських рішень. Ці обставини зумовили вибір теми кваліфікаційної магістерської роботи, мету і завдання наукового дослідження.

Мета кваліфікаційної магістерської роботи – удосконалення теоретико-методичних, організаційних та прикладних аспектів обліку, аналізу та аудиту розрахунків підприємства з дебіторами та кредиторами.

Досягнення поставленої мети зумовило необхідність постановки і вирішення наступних **завдань**:

- визначено сутність розрахунків підприємства з дебіторами та кредиторами як об'єктів обліку, аналізу та аудиту;
- надано критичну оцінку нормативно-правовому регулюванню обліку, аналізу та аудиту розрахунків з дебіторами та кредиторами;
- охарактеризовано організацію і задачі обліку, аналізу та аудиту розрахунків з дебіторами та кредиторами в умовах ТОВ «Агро-край»;
- висвітлено документальне оформлення операцій за розрахунками з дебіторами та кредиторами підприємства;
- узагальнено організацію і методику синтетичного і аналітичного обліку розрахунків з дебіторами та кредиторами ТОВ «Агро-край»;
- розкрито порядок відображення інформації про розрахунки з дебіторами та кредиторами у фінансовій і податковій звітності;
- адаптовано до умов підприємства методику аналізу і аудиту розрахунків з дебіторами та кредиторами підприємства;

- обґрунтовано напрями удосконалення обліково-інформаційної системи підприємства за результатами аналізу та аудиту розрахунків з дебіторами та кредиторами.

Об'єкт дослідження – процес організаційного та методичного забезпечення обліку, аналізу та аудиту розрахунків підприємства з дебіторами та кредиторами.

Предмет дослідження – сукупність теоретико-методичних та науково-практичних аспектів обліку, аналізу та аудиту розрахунків з дебіторами та кредиторами ТОВ «Агро-край».

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети та вирішення завдань дослідження використані наступні загальнонаукові і спеціальні методи: історико-хронологічний аналіз – при характеристиці правового регулювання обліку та аудиту розрахунків з дебіторами та кредиторами (п.1.1); морфологічного аналізу – для уточнення сутності поняття «дебіторська заборгованість», «зобов'язання», «кредиторська заборгованість» (п.1.2); логічного узагальнення – для характеристики класифікації та оцінки як умов раціональної організації обліку розрахунків з дебіторами та кредиторами на підприємстві (1.3); систематизації – для визначення сенсу документування операцій та організації синтетичного та аналітичного обліку розрахунків з дебіторами та кредиторами (2.1, 2.2); метод наукової абстракції – при визначенні методологічного підґрунтя під час відображення розрахунків з дебіторами та кредиторами у звітності підприємства (п.2.3); метод системного аналізу, метод аналізу динамічних рядів та метод статистичного аналізу – для аналізу структури та зміни розрахунків з дебіторами та кредиторами підприємства (3.1); логічний аналіз – для визначення мети, завдання, джерел інформації та етапів аудиту розрахунків з дебіторами та кредиторами підприємства (3.2), метод структурного аналізу – для систематизації планування аналізу та аудиту розрахунків з дебіторами та кредиторами на підприємстві (3.3).

Наукова новизна кваліфікаційної магістерської роботи. У кваліфікаційній магістерській роботі отримали подальший розвиток:

- рекомендації щодо зниження дебіторської та кредиторської заборгованості та напрями оптимізації обліку та управління дебіторською та кредиторською заборгованістю на ТОВ «Агро-край».

Інформаційною базою дослідження є законодавчо-нормативні акти, наукові періодичні видання, монографії, матеріали науково-практичних конференцій, Інтернет-ресурси, дані Державної служби статистики України, Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку, міжнародні стандарти бухгалтерського обліку і фінансової звітності, дані обліково-інформаційної системи ТОВ «Агро-край»: первинні документи з обліку розрахунків з постачальниками та підрядниками та покупцями і замовниками, облікові реєстри, фінансова та статистична звітність.

Практичне значення одержаних результатів. Результати кваліфікаційної магістерської роботи у частині удосконалення документального оформлення операцій за розрахунками підприємства з дебіторами та кредиторами, реєстрів синтетичного і аналітичного обліку, а також адаптовані до умов підприємства методики аналізу і аудиту розрахунків з дебіторами та кредиторами впроваджені в практику діяльності ТОВ «Агро-край».

Апробація результатів кваліфікаційної роботи. Результати дослідження, що містяться в кваліфікаційній магістерській роботі, пройшли апробацію та отримали схвалення у III Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених «Актуальні проблеми та перспективи розвитку України в галузі управління та адміністрування: ініціативи молоді» (22 жовтня 2021 р., м. Харків).

Структура, зміст та обсяг кваліфікаційної магістерської роботи. Кваліфікаційна магістерська робота складається із вступу, трьох розділів, висновків та пропозицій, списку використаних джерел та додатків. Основний зміст кваліфікаційної роботи розміщено на 88 сторінках друкованого тексту, у тому числі 19 таблиць, 30 рисунків та 1 додатку на 13 сторінках. Список використаних літературних джерел налічує 64 найменування, яке подано на 8 сторінках.

Публікації здобувача за темою кваліфікаційної магістерської роботи:

1. Брага Ю.С. Необхідність управління дебіторською та кредиторською заборгованістю підприємства. *Актуальні проблеми та перспективи розвитку України в галузі управління та адміністрування: ініціативи молоді* [Електронний ресурс] : матеріали III Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. здоб. вищ. освіти і мол. учених, 22 жовтня 2021 р. / Держ. біотехнологічний ун-т. Харків, 2001. С.8.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ ЗАСАДИ ОБЛІКУ, АНАЛІЗУ ТА АУДИТУ ДЕБІТОРСЬКОЇ І КРЕДИТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ НА ПІДПРИЄМСТВІ

1.1. Дебіторська і кредиторська заборгованості на підприємстві як об'єкт обліку, аналізу та аудиту

Під час своєї діяльності підприємства постійно знаходяться у взаємодії з іншими підприємствами – як під час процесу реалізації так і під час придбання активів та послуг. Внаслідок цього у підприємства виникає дебіторська та кредиторська заборгованість.

Слід зазначити, що основна складова, яка є запорукою складового процесу діяльності підприємства - розрахунки з контрагентами. Формувати повну, точну, достовірну інформацію щодо розрахунків з іншими підприємствами, забезпечити підприємство інформацією, яка потрібна зовнішнім і внутрішнім користувачам, контроль перевірки договірних взаємовідносин – основні завдання з обліку розрахунків між контрагентами. Вважаємо, що підґрунтям проведення розрахунків між контрагентами є система взаємовідносин між ними (рис. 1.1).

Вважаємо, що до основних об'єктів обліку розрахунків між підприємствами можна віднести:

- господарські операції між розрахунками підприємств;
- активи, які надійшли від постачальника;
- виконані (надані) роботи та послуги;
- грошові кошти, які були перераховані за борговим зобов'язаннями;
- зобов'язання за несплачені активи, роботи та послуги.

До організації обліку розрахунків між підприємства належить правильний вибір способів і методів відображення первинного обліку, заповнення реєстрів

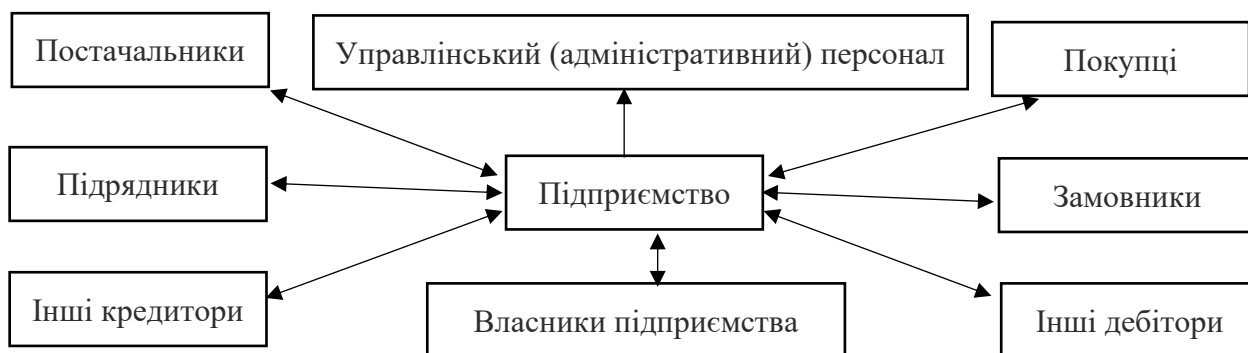

Рис. 1.1. Система відносин, яка утворює сутність взаєморозрахунків підприємства

Джерело: розроблено автором

бухгалтерського обліку, проведення аналізу фінансових показників. Таким чином, форми розрахунків, сформовані картки на кожного контрагента, затверджений порядок ведення первинного обліку, контроль за структурою та зміною розрахунків з контрагентами, обрана методика і техніка проведення в обліку розрахунків між контрагентами – все це впливає на організацію обліку розрахунків між підприємствами. Також, хочемо наголосити, що форма розрахунків між контрагентами повинна бути зазначена у договорі, який підписується двома сторонами господарського процесу. До договору також можуть додаватись додаткові умови, на підставі яких буде зазначена додаткова інформація щодо проведення розрахунків.

Під час проведення дослідження за даною темою, нами були опрацьовані наукові праці відомих науковців, які пропонують свій погляд на понятійний апарат понять «дебіторська заборгованість» та «кредиторська заборгованість» (рис. 1.2, рис. 1.3).

На підставі даних рисунків хочемо зазначити, що у вітчизняних науковців відсутнє єдине тлумачення поняття «дебіторська заборгованість» та «кредиторська заборгованість».

Визначення терміну «дебіторська заборгованість» в різних джерелах

1. Бланк І.А.: «Сума заборгованості на користь підприємства за наданий ним комерційний кредит, споживчий кредит, а також за попередню оплату продукції, що купується» [22].
2. Сурніна К.С.: «Майно (матеріальні ресурси), що не оплачені контрагентами, або готівка, що вилучена з кругообігу оборотних засобів» [55].
3. Черненко Л.В.: «Права (вимоги), що належать продавцю (постачальнику) як кредитору на повернення боргів платниками та фінансовий ресурс, що тимчасово вилучений з кругообігу і підлягає поверненню в майбутньому» [59].
4. Федорченко О.Є.: «Сума боргів юридичних і фізичних осіб підприємству в готівковій та безготівковій формах, яка виникає внаслідок господарських операцій, що відбулися в результаті минулих подій та підлягають погашенню у майбутньому» [62].
5. Лігоненко Л.О.: «Включені до майна підприємства його майнові вимоги до інших осіб, що є його боржниками в правовідносинах, які виникають за різних обставин» [45].
6. Орлова В.К.: «Сума заборгованості юридичних або фізичних осіб, котрі в результаті минулих подій заборгували підприємству грошові кошти, їх еквіваленти або інші активи» [48].
7. Кияшко О.М.: «Сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату, що виникла в результаті минулих подій, яку кредитор має право вимагати відшкодувати» [38].

Рис. 1.2. Визначення терміну «дебіторська заборгованість» в різних джерелах

Джерело: [60]

Підходи до розуміння терміну «кредиторська заборгованість» в економічній літературі та наукових працях

1. Бланк І. А.: «Поточні зобов'язання підприємства» [22].
2. Сурніна К. С.: «Сума, яку повинно сплатити підприємство (організація) в установленій термін юридичним або фізичним особам (кредиторам) внаслідок отримання ним коштів в грошовій або інших формах» [55].
3. Власова І. О.: «Сума заборгованості підприємства кредиторам на визначену дату» [25].
4. Гончарук Р. П.: «Складова кругообігу капіталу, котра виступає предметом обов'язкових правовідносин між боржником і його кредитором, що виникли на стадії постачання і мають гривневий еквівалент» [27].
5. Крамаренко Г. О. та Чорна О. Є.: «Наслідок невчасного виконання підприємством своїх платіжних зобов'язань: за розрахунками за продукцію, роботи, послуги; з оплати праці; за розрахунками з бюджетом; з іншими кредиторами та інше» [40].

Рис. 1.3. Підходи до розуміння терміну «кредиторська заборгованість» в економічній літературі та наукових працях

Джерело: [60]

Під час проведеного аналізу обох термінів та узагальнення інформації з нормативно-правової бази нами було сформовано класифікацію кредиторської та дебіторської заборгованості (рис. 1.4, рис. 1.5).

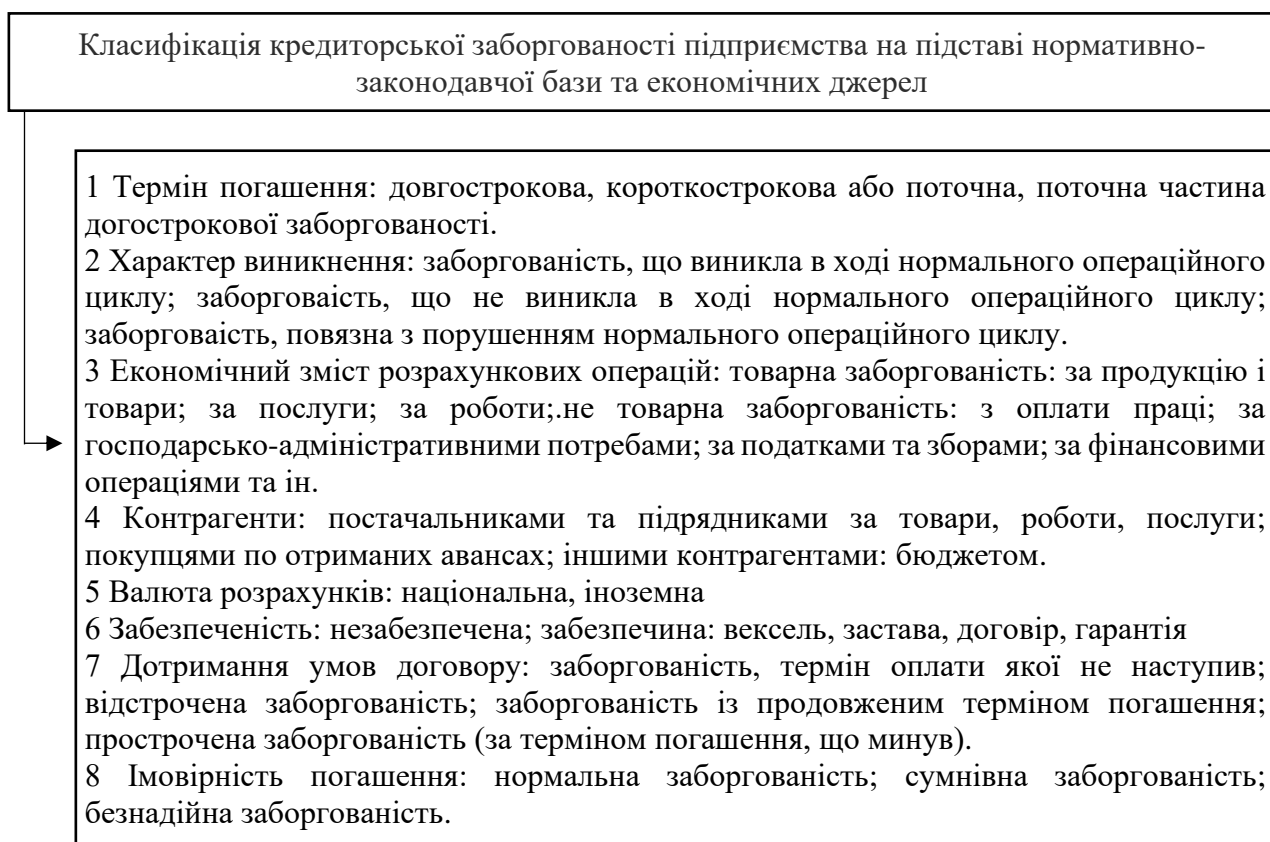

Рис. 1.4. Класифікація кредиторської заборгованості підприємства на підставі нормативно-законодавчої бази та економічних джерел

Джерело: [19, 20, 33, 34, 37]

На нашу думку, дебіторська заборгованість має великий як позитивний так і негативний вплив на діяльність підприємства. До позитивних моментів її наявності можна віднести:

1. Збільшення кількості покупців призводить до зростання випуску готової продукції та збільшення обсягів реалізації товарів, робіт, послуг.

2. За умови якісної продукції у підприємства-продавця між підприємствами-контрагентами встановлюються довготривалі зв'язки, які слугують стабільній роботі підприємства.

Класифікація дебіторської заборгованості підприємства на підставі нормативно-законодавчої бази та економічних джерел

1. За терміном погашення:

- довготермінова дебіторська заборгованість - сума дебіторської заборгованості, яка не виникає в ході нормального операційного циклу та буде погашена після дванадцяти місяців з дати балансу;
- короткотермінова (поточна) дебіторська заборгованість - сума дебіторської заборгованості, яка виникає в процесі нормального операційного циклу або буде погашена протягом дванадцяти місяців від дати балансу.

2. За своєчасністю погашення: дебіторська заборгованість, за якою термін сплати не настав; пролонгована (переоформлена на новий термін) дебіторська заборгованість - дебіторська заборгованість, оплату якої відтерміновано на певний час; протермінована дебіторська заборгованість - дебіторська заборгованість, не погашена своєчасно у визначений термін.

3. За ймовірністю погашення:

- нормальна (з високим рівнем ймовірності погашення);
- сумнівна - дебіторська заборгованість, щодо якої існує невпевненість у її погашенні боржником;
- безнадійна - дебіторська заборгованість, щодо якої є переконаність у її неповерненні боржником або за якою минув термін позовної давності.

4. За об'єктом виникнення: дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги; дебіторська заборгованість за виплатами працівникам; дебіторська заборгованість за податками; дебіторська заборгованість за соціальними платежами;

дебіторська заборгованість за виданими авансами; дебіторська заборгованість за нарахованими дивідендами, відсотками, роялті та іншими доходами; дебіторська заборгованість за неоплаченим капіталом; дебіторська заборгованість за претензіями; дебіторська заборгованість за відшкодуванням завданих збитків; дебіторська заборгованість за векселями тощо.

5. За видом контрагента: дебіторська заборгованість покупців (споживачів); дебіторська заборгованість постачальників; дебіторська заборгованість працівників; дебіторська заборгованість бюджету; дебіторська заборгованість фондів соціального страхування; дебіторська заборгованість власників (акціонерів); дебіторська заборгованість дочірніх підприємств; дебіторська заборгованість профспілок тощо.

6. За національною ознакою дебіторів: заборгованість вітчизняних дебіторів; заборгованість іноземних дебіторів.

7. За валютою розрахунків: дебіторська заборгованість у національній валюті; дебіторська заборгованість у іноземній валюті.

8. За забезпеченістю: незабезпечена дебіторська заборгованість; дебіторська заборгованість, забезпечена: заставою, векселем, страхівкою, порукою, гарантією тощо.

9. За формою погашення: монетарна дебіторська заборгованість, яка повинна бути погашена грошовими коштами чи їх еквівалентами; немонетарна дебіторська заборгованість, яка повинна бути погашена у формі отримання товарно-матеріальних цінностей, робіт, послуг тощо.

10. З погляду безпечності фінансового стану дебіторську заборгованість залежно від її величини варто поділяти на: дебіторську заборгованість незначної величини - суму заборгованості, яка не впливає на фінансовий стан підприємства; дебіторську заборгованість допустимого обсягу - суму заборгованості, яка може існувати та пов'язана з нормальним функціонуванням підприємства; дебіторську заборгованість критичного обсягу - суму заборгованості, можливе непогашення якої може істотно погіршити фінансовий стан підприємства.

11. За способом оцінювання: дебіторська заборгованість, оцінена за первісною вартістю - номінальна сума дебіторської заборгованості, за якою вона історично (фактично) була утворена; дебіторська заборгованість, оцінена за чистою реалізаційною вартістю - сума поточної дебіторської заборгованості за вирахуванням резерву сумнівних боргів; дебіторська заборгованість, оцінена за теперішньою вартістю - дисконтована сума дебіторської заборгованості, яка підлягає отриманню і визначена за відповідною поточною відсотковою ставкою з вирахуванням резервів сумнівних боргів та витрат на отримання дебіторської заборгованості.

12. За видами діяльності підприємства: дебіторська заборгованість, утворена в результаті звичайної діяльності підприємства (операційної, фінансової та інвестиційної); дебіторська заборгованість, утворена в результаті надзвичайної діяльності підприємства, пов'язаної з подіями, які неможливо передбачити в межах звичайної діяльності та які є несподіваними і відбуваються без участі підприємства (аварії, пожежі, повені, землетруси тощо).

13. За охопленням планом: запланована дебіторська заборгованість, виникнення якої очікуване та передбачене плановою документацією (бюджетами) підприємства; незапланована дебіторська заборгованість, виникнення якої не очікуване та не передбачене плановою документацією (бюджетами) підприємства.

Рис. 1.5. Класифікація дебіторської заборгованості підприємства на підставі нормативно-законодавчої бази та економічних джерел

Джерело: [4, 60]

3. Для покращення збуту великого обсягу асортименту товарів та готової продукції підприємство прикладає максимум зусиль для того, щоб його продукція була конкурентоспроможна.

4. Збільшення кількості покупців призводить до зменшення вартості витрат для зберігання запасів на підприємстві.

До негативних наслідків формування дебіторської заборгованості відносять:

1. Зменшення прибутку підприємства внаслідок списання безнадійної заборгованості.

2. Настання ризику формування безнадійної заборгованості.

3. Внаслідок інфляційних процесів розмір дебіторської заборгованості може знецінитись.

Вважаємо, що основні причини формування дебіторської заборгованості полягають у:

- невідповідності обсягів грошових мас, який повинен відповідати визначеним обсягам продукції;

- занадто низька платіжна дисципліна контрагентів;

- зниженні платоспроможності контрагента внаслідок невивантаження грошових коштів;

- відсутності інвестиційних накопичень;

- недосконалій політиці повернення дебіторської заборгованості;

- необґрунтованому та недоброякісному проведенні аналізу дебіторської та кредиторської заборгованості і т.і.

В ході проведеного аналізу формування кредиторської заборгованості нами було виявлено, що кредиторська заборгованість на підприємстві може бути сформована внаслідок виникнення:

- зобов'язань щодо сплати постачальникам і підрядникам вартості активів, виконаних робіт та отриманих послуг від контрагента;

- зобов'язань щодо сплати за комерційним векселем;

- зобов'язань щодо сплати грошових коштів, переданого майна, виконання робіт щодо надання послуг дочірнім підприємствам;

- зобов'язань щодо здійснення оплати праці співробітникам на підставі підписаних з ними колективних індивідуальних трудових договорів;

- зобов'язань щодо отримання послуг від інших кредиторів (надання комунальних послуг, оренда приміщень і т.і.).

Зазвичай, майже у кожного підприємства, серед названих зобов'язань домінуюче положення в загальній сукупності зобов'язань займають зобов'язання щодо розрахунків з постачальниками та підрядниками та зобов'язання від інших кредиторів.

Особливу увагу під час діяльності роботи будь-якого підприємства керівному складу, незалежно від виду заборгованості, потрібно звертати і проводити постійний контроль щодо строків позовної давності.

Всім відомо, що під час збільшення кредиторської заборгованості:

- виникає падіння фінансової стійкості суб'єкта господарювання;

- втрачається імідж підприємства-контрагента;

- виникають штрафні санкції щодо невиконання договірних взаємовідносин;

- знижується кредитоспроможність і інвестиційна привабливість підприємства;

- проводиться розірвання договірних умов.

Таким чином на підприємстві потрібно проводити постійний контроль за станом кредиторської заборгованості за такими напрямками:

- встановлення всіх контрагентів, яким підприємство заборгувало;

- розмір боргових зобов'язань загальний та за кожним контрагентом;

- термін тривалості зобов'язання;

- зміни в розмірі зобов'язань за періодами її існування (збільшення, зменшення).

Для проведення контролю своїх заборгованостей на підприємстві обов'язково розробляється та затверджується наказ про облікову політику

підприємства. В якому, з метою ефективної організації проведення розрахункових операцій, чітко повинен бути проведений розподіл між елементами проведення контролю на даному підприємстві, а саме між: обліком, аналізом та аудитом (рис. 1.6).

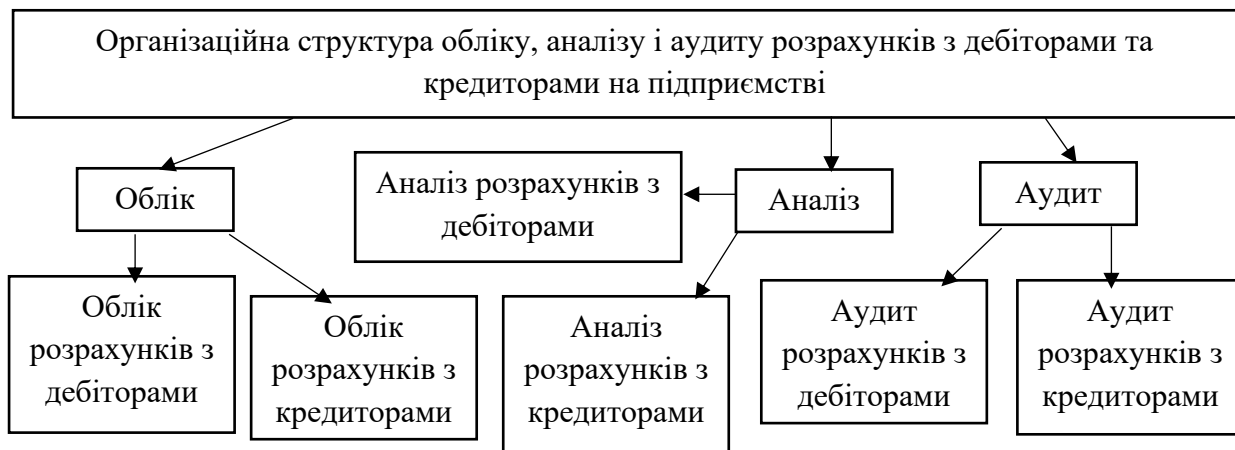

Рис. 1.6. Організаційна структура обліку, аналізу й аудиту розрахунків із дебіторами та кредиторами на підприємстві.

Джерело: [54]

Слід зазначити, що розрахункові операції підприємства обов'язково потрібно розподіляти в структурі обліку, аналізу та аудиту:

1. За внутрішнім (розрахунки з учасниками, розрахунки з оплати праці) та зовнішнім (розрахунки з бюджетом, розрахунки з постачальниками та підрядниками) напрямком настання.

2. В залежності від контрагентів:

- кредитори: розрахунки з постачальниками та підрядниками, розрахунки з бюджетом, розрахунки за банківськими кредитами, розрахунки з оплати праці, розрахунки з іншими кредиторами, розрахунки за страхуванням;

- дебітори: розрахунки з покупцями та замовниками, розрахунки з підзвітними особами, витрати майбутніх періодів, розрахунки з іншими дебіторами.

3. За формами проведення погашення зобов'язань: готівка (до 10000 грн. або 50000 грн.), безготівкові розрахунки.

4. За характером проведення операцій: товарні або нетоварні операції.

1.2. Нормативно-правове регулювання обліку, аналізу та аудиту дебіторської і кредиторської заборгованості на підприємстві

Відображення в обліку розрахунків з дебіторами та кредиторами регулюється значною кількістю нормативно-законодавчих документів – виконання яких є обов’язковим і гарантує відображення всіх видів обліку та подальшого відображення у звітності.

Як вже було зазначено раніше, в економічному просторі відсутній єдиний підхід щодо визначення понять «дебіторська заборгованість» та «кредиторська заборгованість». Але бухгалтер працює не лише за економічними законами, але й за вимогами нормативно-законодавчої бази. Тож, нами був проведений аналіз понятійного апарату обох заборгованостей з урахуванням вимог чинного законодавства (рис. 1.7, рис. 1.8).

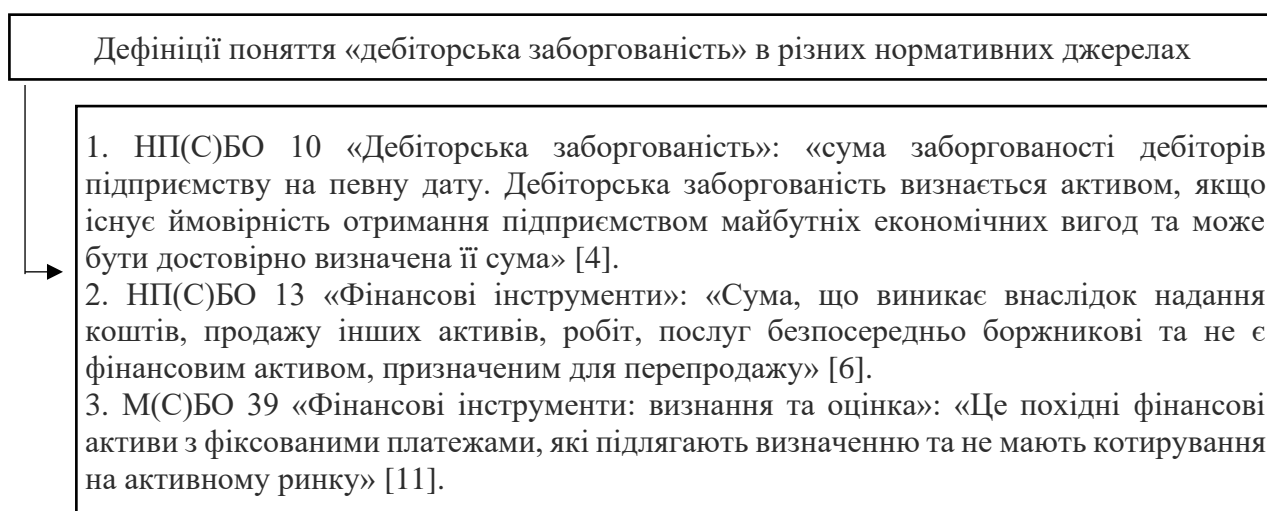

Рис. 1.7. Дефініції поняття «дебіторська заборгованість» в різних нормативних джерелах

Джерело: [60]

Основний нормативний документ, який регламентує відображення в обліку зобов’язань є НПСБО 11 «Зобов’язання». Даний документ надає можливість управлінському персоналу підприємства проводити групування зобов’язань в обліковій політиці підприємства за об’єктами бухгалтерської та фінансової звітності (рис. 1.9).

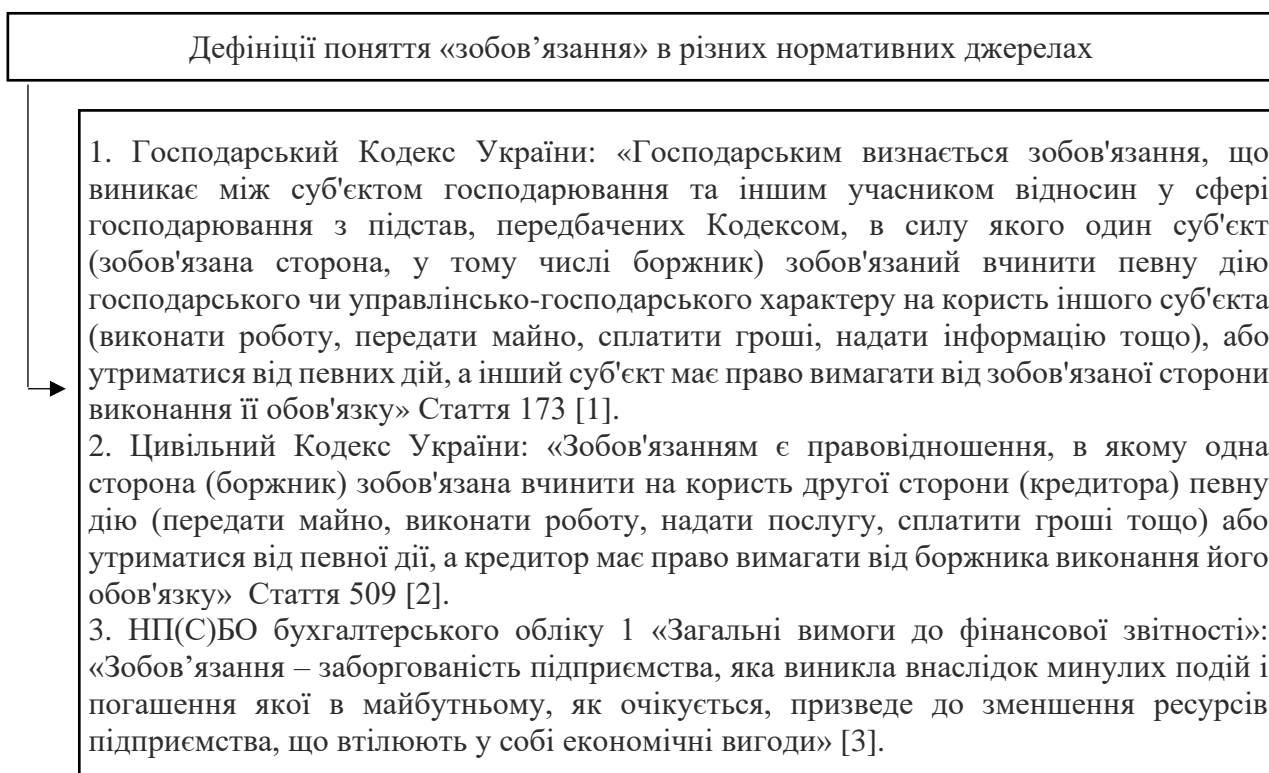

Рис. 1.8. Дефініції поняття «зобов'язання» в різних нормативних джерелах

Джерело: [39]

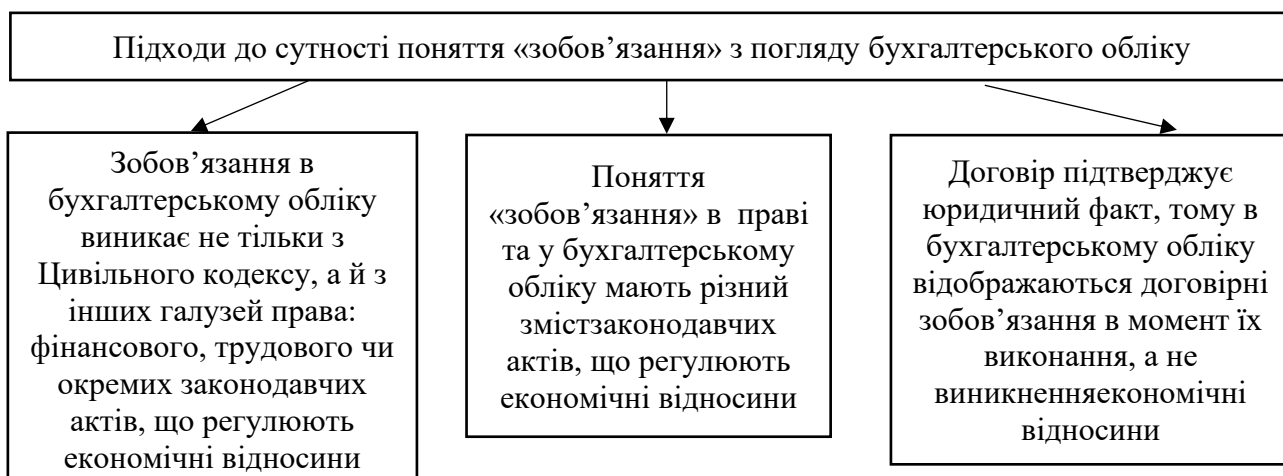

Рис. 1.9. Поняття «зобов'язання» у бухгалтерському обліку

Джерело: [21]

Під час дослідження нормативно-законодавчої бази за обраною темою дослідження, нами було з'ясовано, що не лише національні стандарти бухгалтерського обліку розкривають основні положення ведення зобов'язань в

обліку, але й в міжнародних стандартах відображається інформація за ними (рис. 1.10).

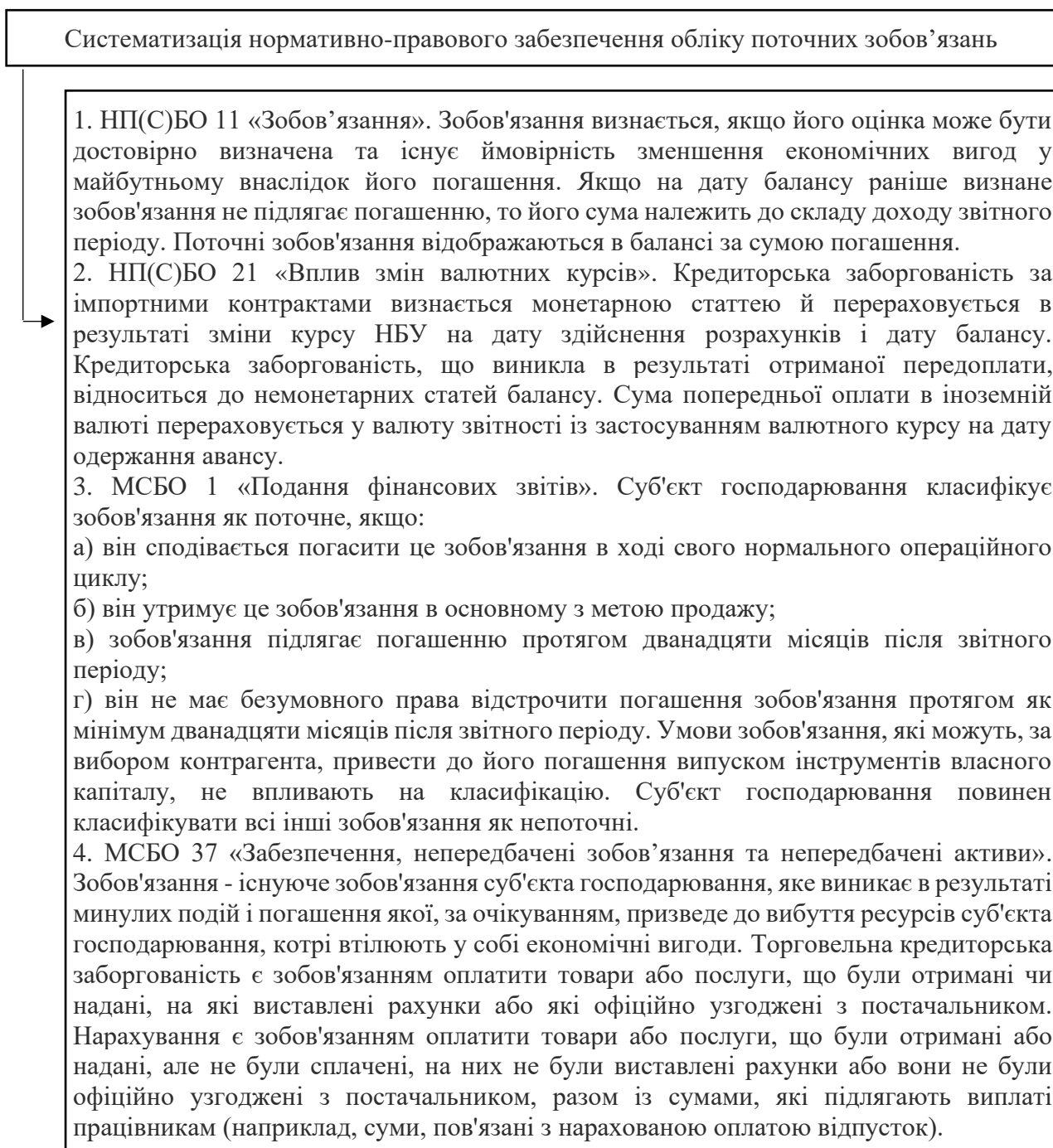

Рис. 1.10 Систематизація нормативно-правового забезпечення обліку поточних зобов'язань

Джерело: [5, 7, 9, 10]

Таким чином, на підставі вище зазначеного нами було проведено порівняльну характеристику основних положень НПСБО і МСБО в розрізі зобов'язань (табл. 1.1).

**Порівняльна характеристика визначення категорії зобов'язань за
П(С)БО та МСБО**

НПСБО	МСБО
1. Поняття зобов'язань	
Згідно з П(С)БО11 забезпечення – зобов'язання з невизначеною сумою або часом погашення на дату балансу	У МСБО37 забезпечення також визнаються зобов'язаннями з визначеним строком або сумою, оскільки ці зобов'язання є теперішньою і ймовірно, що для його погашення буде потрібне вибуття ресурсів які втілюють у собі економічні вигоди
2. Визначення зобов'язань	
Згідно НП(С)БО11, зобов'язання визнається, якщо його оцінка може бути достовірно визначена та існує ймовірність зменшення економічних вигоду майбутньому внаслідок його погашення. Якщо на дату балансу раніше визнане зобов'язання не підлягає погашенню, то його сума включається до складу доходу звітного періоду	Згідно МСБО37 забезпечення слід визнавати, якщо: суб'єкт господарювання має теперішню заборгованість (юридичну чи конструктивну) внаслідок минулої події; вибуття ресурсів, які втілюють у собі економічні вигоди, буде необхідним для погашення заборгованості; можна достовірно оцінити суму заборгованості
3. Оцінка зобов'язань	
НП(С)БО11: довгострокові зобов'язання, на які нараховуються відсотки, відображаються в балансі за їх теперішньою вартістю; Поточні зобов'язання відображаються в балансі за сумою погашення; непередбачені зобов'язання відображаються на позабалансових рахунках підприємства за обліковою оцінкою.	МСБО37: сума юридичних або конструктивних зобов'язань має бути найкращою оцінкою видатків, необхідних для погашення заборгованості на дату балансу
4. Види зобов'язань	
<ul style="list-style-type: none"> – короткострокові позики; – поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями; – короткострокові векселя виданні; – розрахунки з постачальниками та підрядниками; – розрахунки за податками та платежами; – розрахунки за страхуванням; – розрахунки з оплати праці. 	<ul style="list-style-type: none"> – заборгованість за рахунками постачальників та підрядників та інші нараховані зобов'язання; – заборгованість за дивідендами; – нараховані податки, митні платежі, зобов'язання із соціального страхування; – поточна частина довгострокової заборгованості; – доходи майбутніх періодів

Джерело: [3, 4, 5, 6, 10, 11]

Зазначимо, що НПСБО 11 розкриває методологічні та організаційні елементи формування в обліку всіх зобов'язань підприємства з подальшим їх

розкриттям у фінансовій звітності підприємства. Класифікація всіх видів зобов'язань підприємства також розкривається в даному стандарті (рис. 1.11).

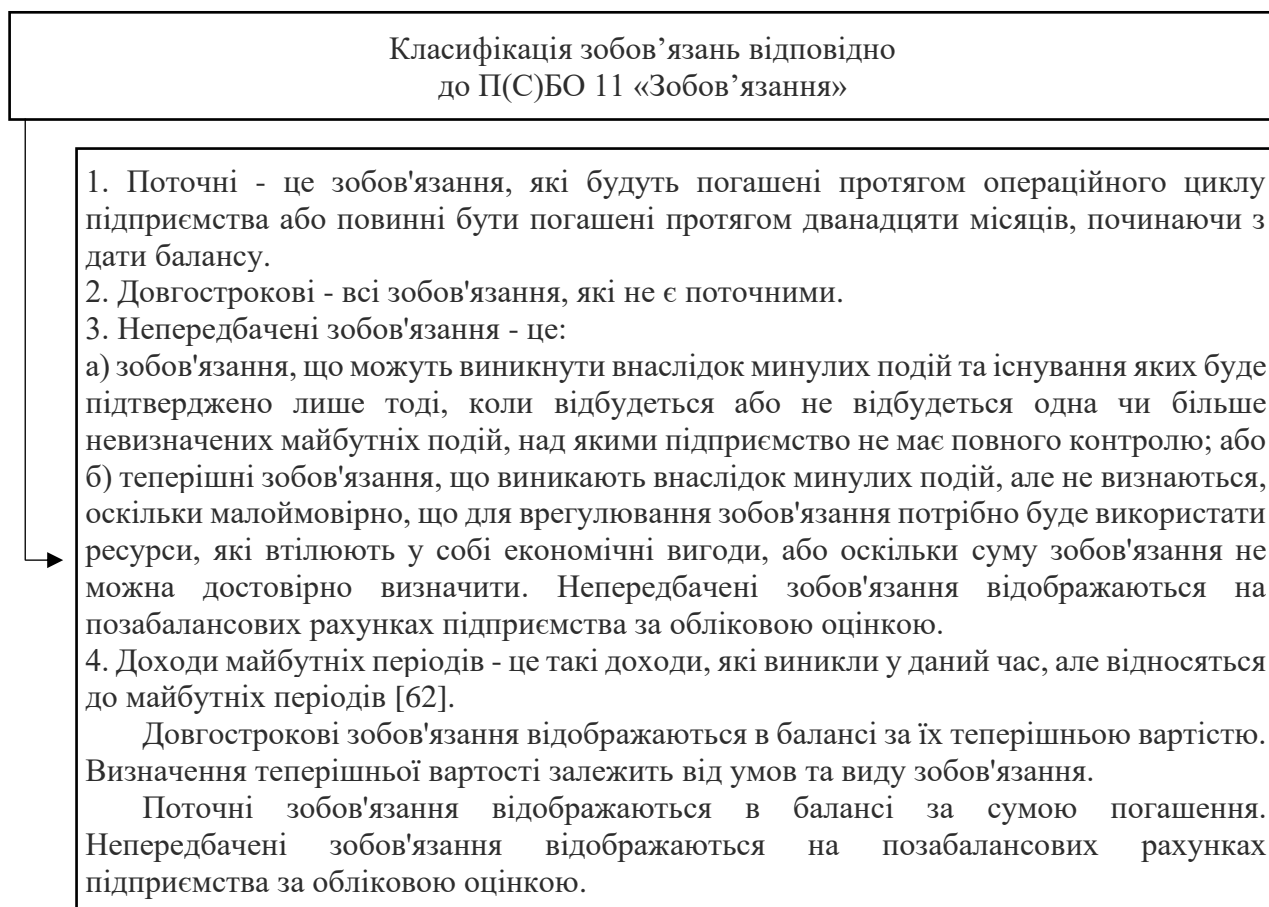

Рис. 1.11. Класифікація зобов'язань відповідно до П(С)БО 11 «Зобов'язання»

Джерело: [5]

На підставі опрацьованого НПСБО 10 можна зазначити, що дебіторська заборгованість також має свою класифікацію, зміст якої наведено на рис. 1.12.

Під час відображення будь-яких зобов'язань в балансі підприємства особливу увагу потрібно звернути на встановлення їх оцінки. Майже за всіма видами довгострокових і поточних зобов'язань оцінку встановлює НПСБО 11, але за деякими іншими зобов'язаннями оцінка встановлюється під час: проведення орендних операцій – НПСБО 14 «Оренда»; відстрочення внаслідок нарахуваного податку на прибуток; операцій з пов'язаними сторонами - НПСБО 19 «Об'єднання підприємств», НПСБО 20 «Консолідована фінансова звітність»,

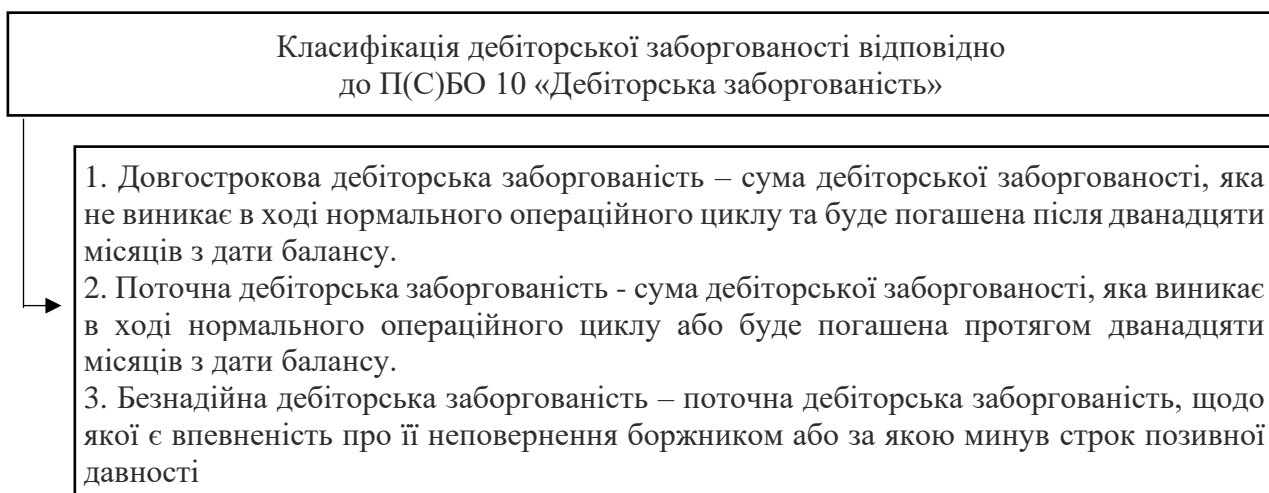

Рис. 1.12. Класифікація дебіторської заборгованості відповідно до П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість»

Джерело: [4]

НПСБО 23 «Розкриття інформації щодо пов'язаних сторін»; відображення операцій і іноземній валюті - НПСБО 21 «Вплив змін валютних курсів».

Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» розкриває поняття «оцінка» в принципах бухгалтерського обліку, та під час формулювання принципів обліку. Сутність активів, зобов'язання, доходу, витрат та зміст облікової політики також не можливі без встановлення їх оцінки.

В українському правовому полі в бухгалтерському обліку оцінка зобов'язань проводиться аналогічно до МСФЗ та МСБО. Але, за НПСБО та МСБО є деякі положення, які все ж не точно оговорені та під час проведення оцінювання застосовуються не правильно. Тому, на підставі параграфу 100 Концептуальної основи слід навести види оцінювання зобов'язань (рис. 1.13).

На формування оцінки дебіторської заборгованості дуже впливає формування (створення) резерву сумнівних боргів. Створення резерву сумнівних боргів, згідно п. 7 НПСБО 10, є обов'язковим, але за умови що підприємство не відноситься (п. 8 НП(С)БО 25) [8]: до 3 групи платників єдиного податку; до малих підприємств (мікропідприємств); - непідприємницьких товариств. Крім того, на деякі види дебіторської заборгованості резерв також не нараховується (рис. 1.14).

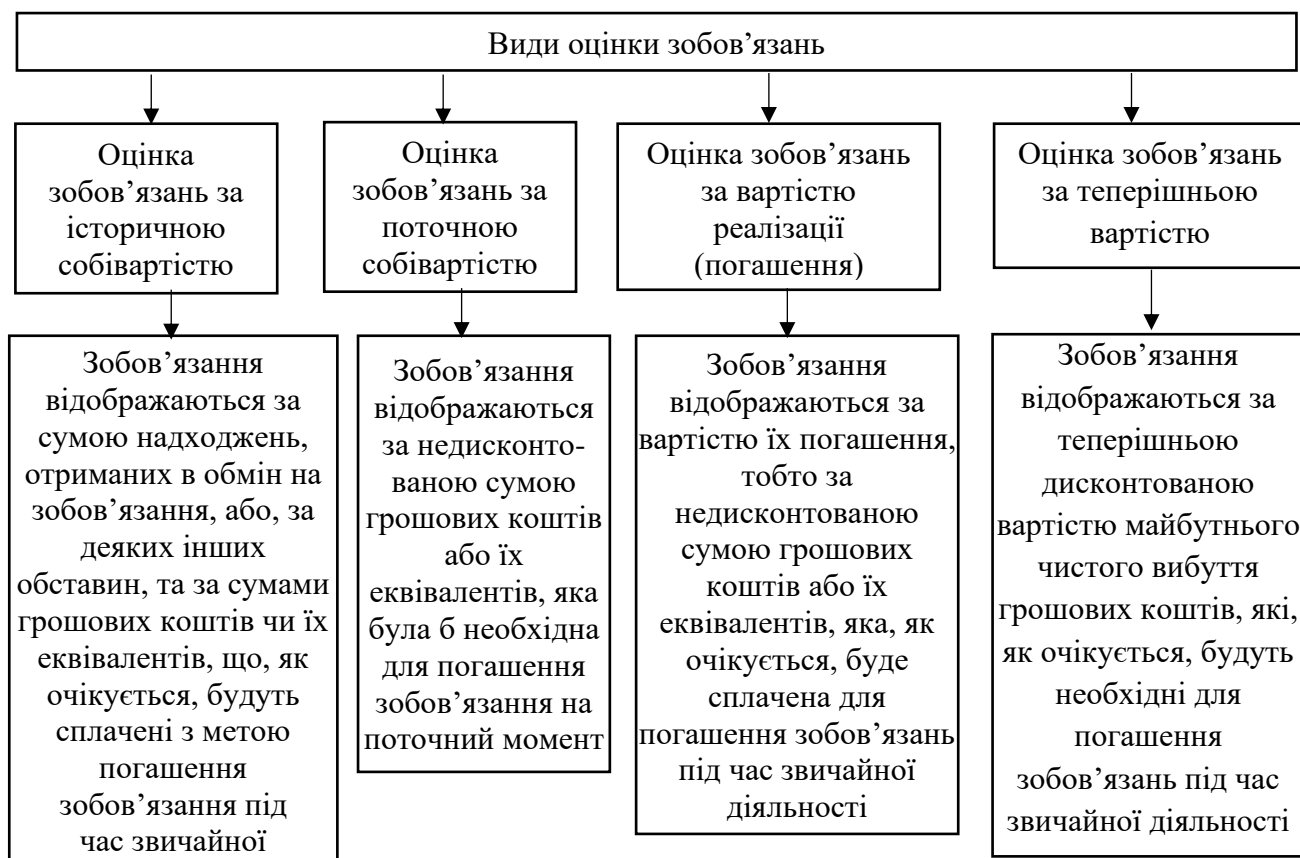

Рис. 1.13. Класифікація видів оцінки зобов'язань відповідно до Концептуальної основи

Джерело: [43]

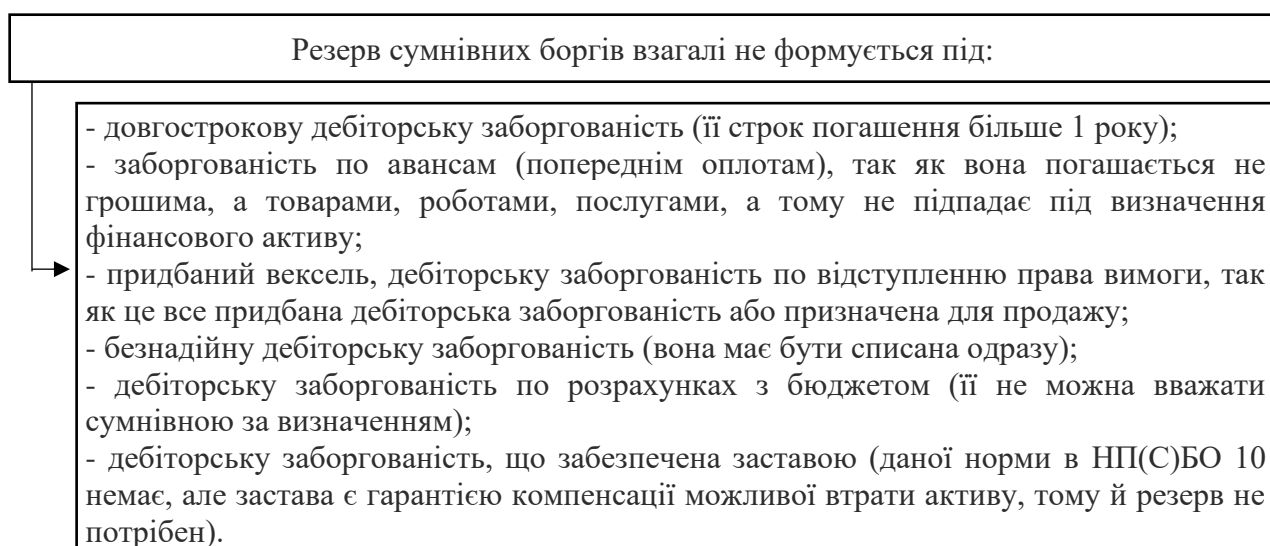

Рис. 1.14. Дебіторська заборгованість, під яку не формується резерв

Джерело: [4]

Зазначимо, якщо підприємство застосовує в своїй діяльності МСФЗ, то в даному випадку резерв також не нараховується. Це пов'язано з тим, що в МСФЗ не має методів нарахування резерву (п. 63, п. 65 МСБО 39).

Згідно НПСБО 10 резерв сумнівних боргів можна розрахувати одним із двох наведених методів в зазначеному нормативному документі (рис. 1.15). Також в НПСБО 10 наводяться приклади їх розрахунку.

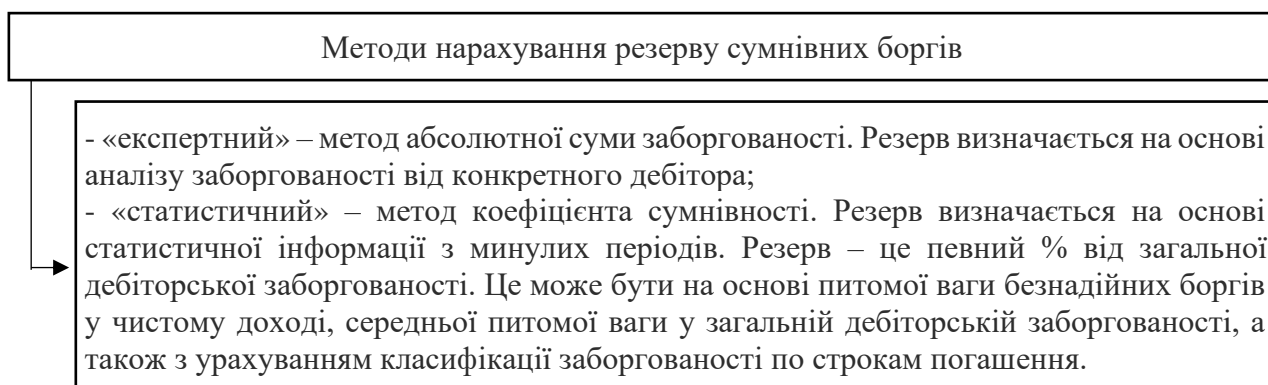

Рис. 1.15. Методи нарахування резерву сумнівних боргів

Джерело: [4]

На підставі проведеного дослідження нами було з'ясовано, що з двох запропонованих в НПСБО 10 методів нарахування резерву сумнівних боргів є метод абсолютної суми. За не формування резерву на підприємство накладаються штрафні санкції, а саме адміністративна відповідальність (ст. 1642 КУпАП): за перше порушення – штраф від 136 до 255 грн; за наступне порушення протягом року – від 170 до 340 грн.

1.3. Організація і задачі обліку, аналізу та аудиту дебіторської і кредиторської заборгованості на підприємстві в умовах ТОВ «Агро-край»

З моменту настання всесвітньої пандемії Covid-19 криза не платежів між підприємства значно збільшилась. Це призводить до того, що перш ніж розпочинати налагоджувати взаємовідносини з контрагентом – потрібно провести оцінку його фінансового стану. Розрахунок показників, які характеризують його фінансовий стан можна розрахувати за допомогою

загальновідомих формул, але на фінансовий стан підприємства можуть впливати і інші внутрішні і зовнішні фактори, які не включаються до формули розрахунку.

Тому, для прийняття зваженого обґрунтованого управлінського рішення потрібно перед адміністрацією підприємства поставити певні задачі з обліку та аналізу (рис. 1.16).

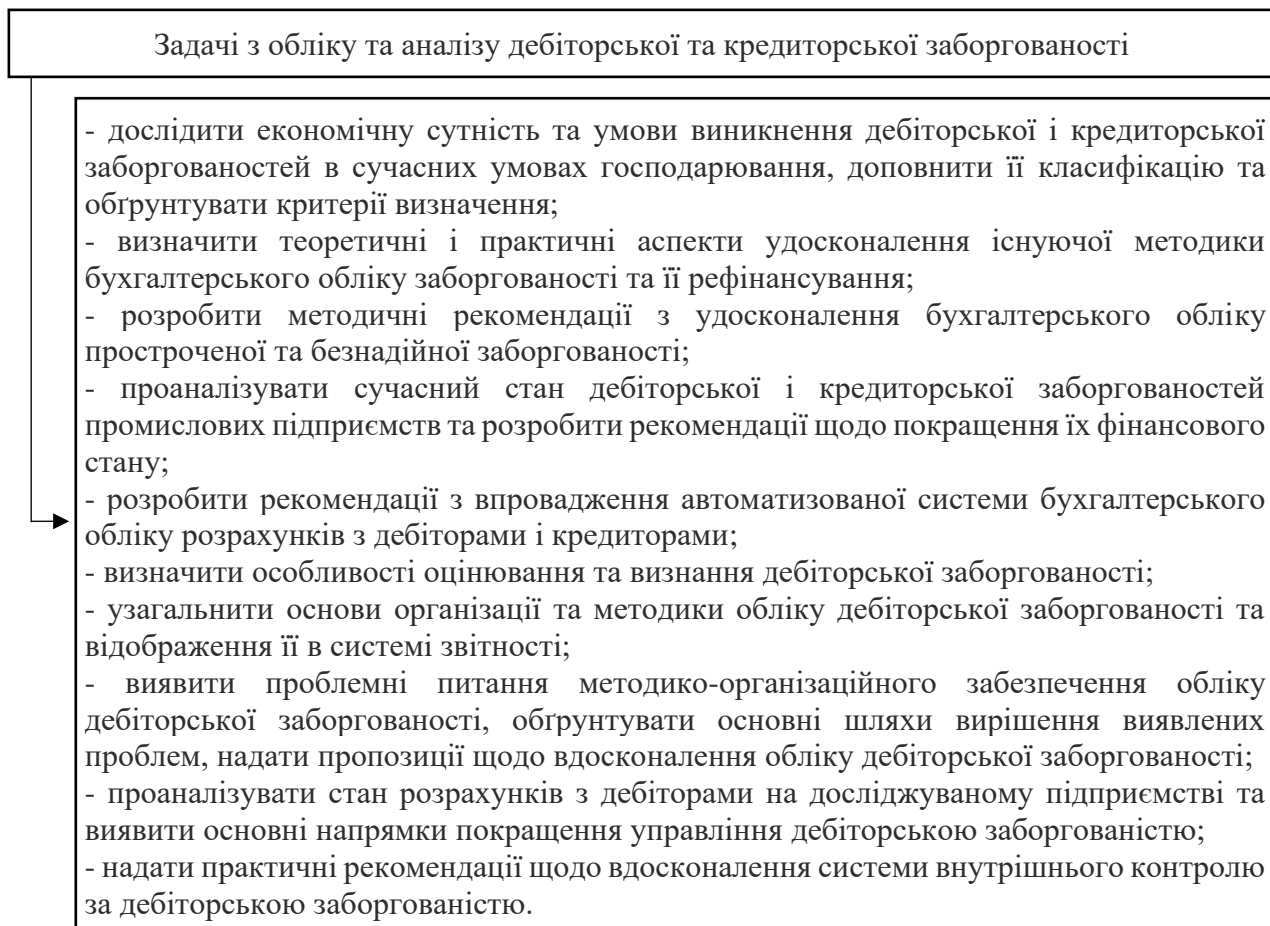

Рис. 1.16. Задачі з обліку та аналізу дебіторської та кредиторської заборгованості

Джерело: [25]

Для проведення подальшого дослідження обліку розрахунків з дебіторами та кредиторами на ТОВ «Агро-край» потрібно розглянути теоретичні і методичні положення з цього напрямку. Зазначені положення нададуть можливість розробити організаційно-методичні процедури та їх облікове забезпечення з обліку розрахунків з дебіторами та кредиторами (рис. 1.17).

Організаційно-методичні процедури та облікове забезпечення
з обліку розрахунків з дебіторами та кредиторами

1. Класифікація розрахункових операцій із дебіторами дає змогу виділити кілька класифікаційних груп за різними напрямками:
 - а) за типом контрагента – розрахунки з юридичними особами та розрахунки з фізичними особами;
 - б) за походженням – із вітчизняними та іноземними дебіторами;
 - в) за статусом дебітора:
 - серед юридичних осіб: розрахунки з покупцями і замовниками; розрахунки з дочірніми та асоційованими підприємствами за нарахованими доходами; розрахунки з постачальниками та підрядниками за виданими авансами та за претензіями; із податковими органами за сплатою податків та податковим кредитом із ПДВ; з іншими підприємствами по інших операціях, зокрема під час реалізації інших оборотних та необоротних активів;
 - серед фізичних осіб: із працівниками підприємства як підзвітними особами щодо відшкодування матеріальних збитків, погашення споживчих позик; зі сторонніми особами.
 - г) за предметом господарської дії – розрахунки за товарними та нетоварними операціями.
2. Здійснення господарських операцій ґрунтується на використанні різних способів розрахунків із контрагентами, це: розрахунки готівкою; безготівкові розрахунки з використанням банківських форм платіжних інструментів та платіжних систем; небанківські форми розрахунків з використанням боргових зобов'язань та інших фінансових інструментів; товарний обмін без участі грошових коштів (обмін подібними активами) та з частковою участю грошових коштів під час обміну неподібними активами тощо. Форми і способи розрахунків та їх застосування визначаються під час укладення угоди, у процесі її виконання чи погашення дебіторської заборгованості.
3. Для організації обліку розрахунків із дебіторами важливим методичним прийомом є визначення контрагента дебітором. Згідно з НП(С)БО 10, контрагент визнається дебітором після здійснення господарської операції, внаслідок якої утворилася дебіторська заборгованість.
4. Організація визнання дебіторської заборгованості передбачає її класифікацію за видами та строками погашення. Важливим моментом під час визнання дебіторської заборгованості активом є визначення її як довгострокову та/або поточну дебіторську заборгованість.
5. Організаційні процедури, що забезпечують визнання за облікове відображення розрахунків із дебіторами включають організацію документування, організацію податкового супроводження, організацію проведення інвентаризації розрахунків.
6. Суттєвий вплив на організацію розрахунків із дебіторами має організація обліку її погашення та ліквідації. За нормальних умов господарювання ці питання так гостро не стоять. Для забезпечення стабільності фінансових надходжень від погашення визнаної дебіторської заборгованості доцільним є проведення певних організаційних процедур та використання фінансових інструментів.

Рис. 1.17. Організаційно-методичні процедури та облікове забезпечення з обліку розрахунків з дебіторами та кредиторами

Джерело: [25]

На підставі даного рисунку видно, що одним із організаційно-методичних процедур є проведення класифікації заборгованості. Слід зазначити, що на ТОВ «Агро-край» класифікація розрахунків з дебіторами зазначена в наказі про облікову політику підприємства та до її структури входить:

- заборгованість, за якою не надійшов строк погашення;
- заборгованість, за якою пройшов строк оплати і на підставі ст. 256 Цивільного кодексу ТОВ «Агро-край» має право звернутися до суду;
- заборгованість, за якою строк повернення давно минув, або контрагент знаходиться в ліквідаційній стадії.

Зазначимо, що проведення такої класифікації надасть можливість ТОВ «Агро-край» забезпечити підприємству контроль за всіма видами заборгованостей та знизити ризик подальших значних витрат щодо неповернення боргів. ТОВ «Агро-край» для попередження настання безнадійних боргів проводить формування резерву сумнівних боргів. Як правило, зазначений резерв формується лише для поточних боргів, але в силу специфіки роботи даного підприємства до формування резерву увійшли також борги за претензійною роботою та розрахунки по відшкодуванню завданих збитків.

Також, до основних організаційно-методичних процедур ТОВ «Агро-край» відносить організаційні процедури за якими до договору реалізації обов'язково вносить: відстрочка оплати; штрафні санкції; настання форс-мажорних обставин; можливість збільшити термін дії договору внаслідок непогашення платежів (пролангація); проведення переуступки заборгованостей; можливість проведення претензійної роботи і т.і.

Під час проведеного дослідження, нами були зроблені висновки, що організація обліку розрахунків з дебіторами та кредиторами на ТОВ «Агро-край» не забезпечую в повному обсязі стабільний розвиток підприємства. Перш за все, це пов'язано з великим розміром дебіторської заборгованості, який превалює над кредиторською. Тому, на ТОВ «Агро-край» повинні бути проведені заходи щодо подальшого управління дебіторською заборгованістю.

Висновки до розділу 1

1. Важливими елементами в господарській діяльності будь-якого підприємства є наявність дебіторської та кредиторської заборгованостей, яка в залежності від специфіки роботи підприємства має різну класифікацію за основу якої входить класифікація за нормативно-законодавчою базою.

2. Під час проведеного аналізу обох термінів та узагальнення інформації з нормативно-правової бази нами було сформовано класифікацію кредиторської та дебіторської заборгованості. Було запропоновано ТОВ «Агро-край» застосовувати більш детальну класифікацію видів заборгованостей з метою налагодження операційного контролю за ними.

3. Проаналізовані фактори, які мають негативний та позитивний вплив на появу дебіторської чи кредиторської заборгованості. Також запропоновані шляхи щодо попередження цих негативних впливів.

4. Встановлено, що в обліку розрахунків з дебіторами та кредиторами регулюється значною кількістю нормативно-законодавчих документів – виконання яких є обов'язковим і гарантує відображення всіх видів обліку та подальшого відображення у звітності.

5. Під час дослідження нормативно-законодавчої бази за обраною темою дослідження, нами було з'ясовано, що не лише національні стандарти бухгалтерського обліку розкривають основні положення ведення зобов'язань в обліку, але й в міжнародних стандартах відображається інформація за ними.

5. Під час відображення будь-яких зобов'язань в балансі підприємства особливу увагу потрібно звернути на встановлення їх оцінки. Майже за всіма видами довгострокових і поточних зобов'язань оцінку встановлює НПСБО 11, але за деякими іншими зобов'язаннями оцінка може бути встановлена з урахуванням інших нормативно-законодавчих документів.

6. Для формування оцінки дебіторської заборгованості ТОВ «Агро-край» дуже впливає формування (створення) резерву сумнівних боргів. Створення резерву сумнівних боргів, згідно п. 7 НПСБО 10, є обов'язковим.

РОЗДІЛ 2.

МЕТОДИКА ОБЛІКУ І ОПОДАТКУВАННЯ ДЕБІТОРСЬКОЇ І КРЕДИТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ В ТОВ «АГРО-КРАЙ»

2.1. Документальне оформлення операцій з дебіторської і кредиторської заборгованості на підприємстві

Одним із елементів організаційно-методичних процедур та облікового забезпечення є документальне відображення розрахунків з дебіторами та кредиторами в обліку. Під час зміни норм чинного законодавства змінюється і методика розрахунків, що в свою чергу призводить до зміни складу та форми первинних документів з розрахунками з дебіторами та кредиторами. Одним із таких первинних документів є податкова накладна – порядок оформлення та форма якої постійно корегується. Таким чином, організація документообігу у підприємствах-контрагентах повинна бути правильно організована. Для цього потрібно знати методики та порядок оформлення первинних документів, своєчасно та в повному обсягу проводити їх в обліку.

Правильне оформлення первинних документів між контрагентами є важливим процесом не тільки для фінансового, але й для податкового обліку. Податковий кодекс України (ст. 44, абзац 1) зазначає, що всі контрагенти, які є платниками податків повинні відображати облікову інформацію щодо своїх витрат, доходів шляхом оформлення первинних документів, реєстрів бухгалтерського обліку та звітності підприємства. Платники податків не мають право заповнювати податкову звітність та митні декларації без підтвердження первинних документів.

Протягом звітного періоду ТОВ «Агро-край» проводить свою діяльність і як покупець і як продавець, внаслідок чого проходить виникнення та погашення дебіторської та кредиторської заборгованості. Тому, під час проведеного

дослідження нами було розглянуто весь спектр первинних документів, які повинні бути оформлені під час такої діяльності.

Деякі обліковці вважають, що до категорії первинного документу можна віднести договір між контрагентами. Але це не так. Договір не може бути первинним документом, так як його підписання не призведе до зміни структури засобів та джерел будь-якого підприємства. Оформлення договору підкреслює лише бажання обох підприємств провести господарську діяльність між собою. Так, за рішеннями Верховного Суду від 23.04.19 р., реєстр № 81399176 зазначається, що договір не є первинним документом. А визначений перелік документів, які оформлюються на підставах підписаного договору можна віднести до первинних документів (акт виконаних робіт, акт приймання-передачі, рахунок-фактура і т.і.).

Під час проведеного дослідження, нами було встановлено, що всі документи за розрахунками з дебіторами та кредиторами одночасно повинні оформлюватись обома підприємствами-контрагентами. До переліку таких документів можна віднести документи наведені на рис. 2.1. Нами було проведено детальний аналіз листів Міністерства фінансів України, на підставі яких були зроблені наступні висновки:

1. Оформлена рахунок-фактура (інвойс) надає право проводити оформлення в обліку операцій пов'язаних з постачанням за умови:

- проведення оплати з прикріпленням підтверджувальних документів;
- дозволу ідентифікування господарської операції та її учасників.

Слід зазначити, що після проведення оплати рахунок-фактуру можна вважати документом, який замінює акт приймання-передачі.

2. Згідно листа Міністерства фінансів України від 05.08.2014 р. № 31-11410-08/23-2303/2333 та від 24.05.2007 р. № 31-34000-10-10/10655 бухгалтерська довідка є первинним документом. Типова форма бухгалтерської довідки затверджена нормативно-правовою базою України [41]. За допомогою бухгалтерської довідки проводять корегування в записах реєстрів бухгалтерського обліку для виправлення зроблених раніше помилкових записів.

В практичній діяльності українських підприємств п. 2.7 Положення № 88 надається дозвіл на розроблення довільної форми даного документа. Але даний

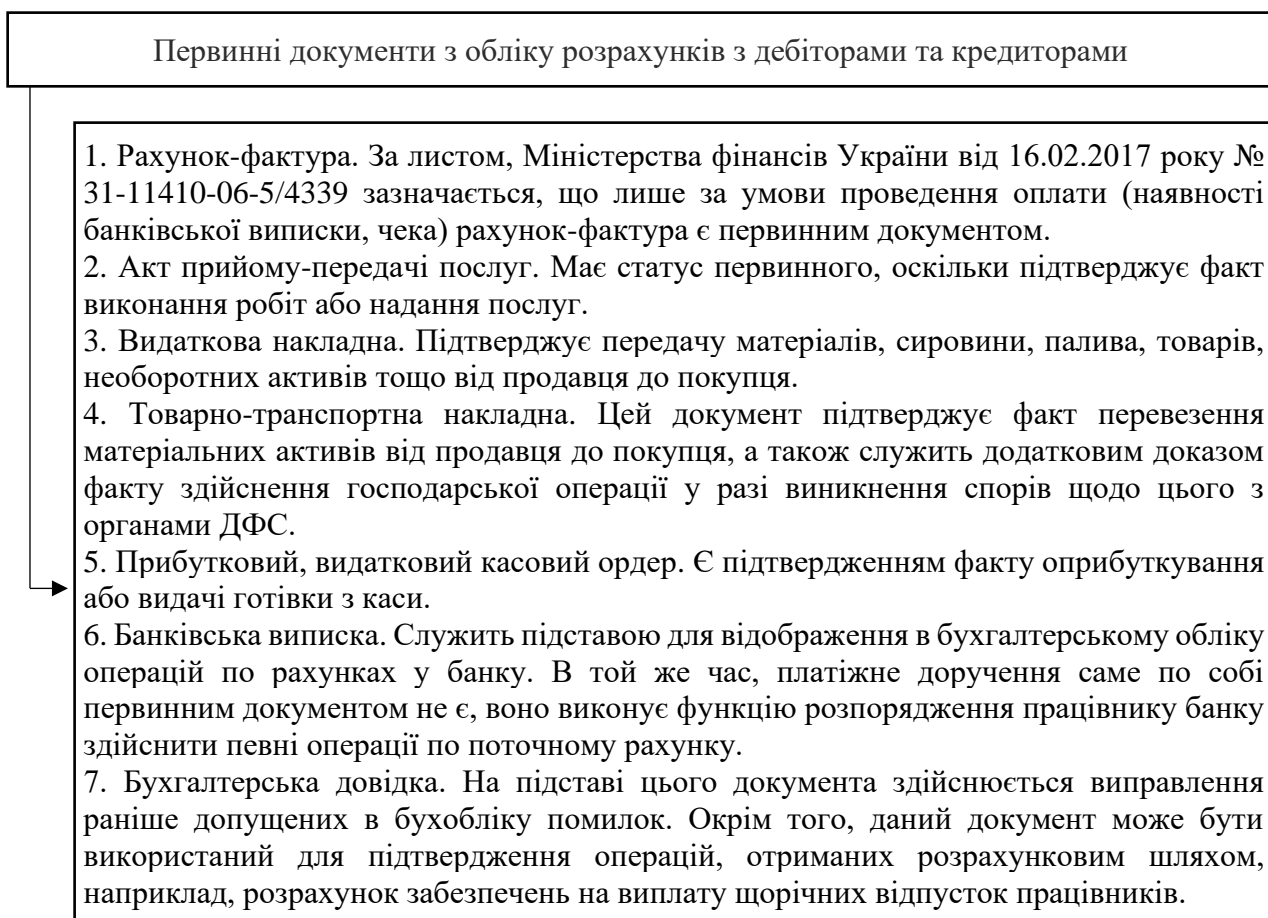

Рис. 2.1. Первинні документи з обліку розрахунків з дебіторами та кредиторами

Джерело: розроблено автором

вибір підприємства повинен бути затверджений наказом про облікову політику підприємства. Бухгалтерська довідка, яка оформлена самостійно може використовуватись у випадку підтвердження операцій, які проводяться на підставі розрахунку, а саме:

- проведення розрахунку розміру транспортно-заготівельних витрат, який входить до вартості реалізованих активів;
- знаходження розміру торгівельної націнки, яка входить до вартості товарів встановлених торгівельним підприємством;

- розрахунок штрафних санкцій та пені в наслідок невиконання договірних взаємовідносин, порушення нормативно-законодавчої бази і т.д.

Бухгалтерською довідкою також проводять корегувальні дії з ПДВ (податковий кредит та податкове зобов'язання), якщо пройшов строк за позовною давністю. Довідку також можна виписувати для підтвердження документального факту щодо змінювання раніше встановлюваної вартості активів. За умови, що отримані товари (роботи чи послуги) надійшли без первинної документації, то в цьому випадку проводити оформлювання таких господарських операцій забороняється. В даному випадку потрібно скласти акт.

3. Листом Міністерства фінансів України від 23.01.2013 р. № 31-08410-07-16/2073 зазначається, що електронну митну декларацію (МД) також можна віднести до первинного документу. На підставі даного документа підприємство має право відобразити нараховані митні платежі та податковий кредит під час ввізного ПДВ. Правильна оформлена митна декларація також дає право за вимогами чинного законодавства застосовувати нульову ставку з ПДВ.

4. Для відображення в обліку проведення операцій пов'язаних з наданням (отриманням) послуг підприємства-контрагенти оформлюють акт виконаних робіт (послуг). За листом Міністерства фінансів України від 15.01.2015 р. № 31-11410-08-10/871 та від 30.05.2016 р. № 31-11410-09-10/15182 даний документ підтверджує фактично проведену послугу і складають його під час проведення послуги. Дата складання цього документа є датою підписання обома контрагентами. Бажано проводити підписання акту в останній день того місяця в якому його було оформлено. Як правило, акт виконаних робіт потрібно скласти з контрагентом один раз на місяць.

5. Якщо підприємство під час своєї діяльності має закордонних контрагентів і оформлює з ними документи на іноземній мові, то згідно листа Міністерства фінансів України від 24.10.2011 р. № 31-08410-07-29/26066 даний документ повинен бути перекладений на українську мову. Це пов'язано з тим, що на підставі Положення № 88 всі документи, реєстри бухгалтерського обліку, звітність підприємства повинні бути складені українською мовою.

Для проведення перекладу первинного документа потрібно звернутися до професійного агентства з перекладів або ж даний документ може перекласти працівник підприємства, який має професійний диплом перекладача. Також підприємство може звернутися до будь-якої фізичної особи, яка має диплом відповідної освіти (на знання іноземної мови) та заключити з нею договір цивільно-правового характеру.

Під час оформлення первинних документів за розрахунками з дебіторами та кредиторами, бухгалтер повинен звернути особливу увагу на порядок заповнення всіх його реквізитів. Так як формально-змістовний підхід до оформлення документів має суттєвий вплив на систему бухгалтерського обліку (рис. 2.2).

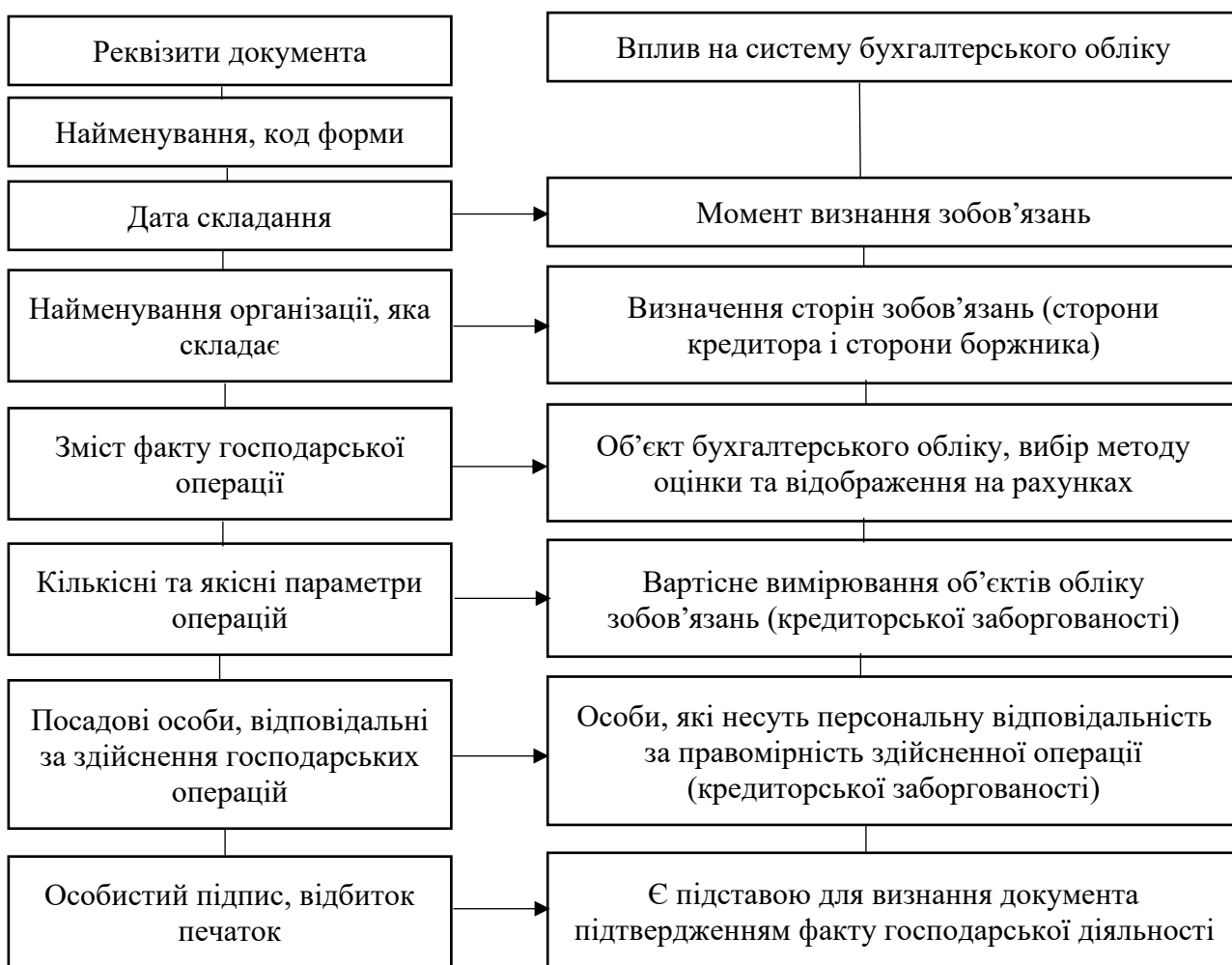

Рис. 2.2. Формально-змістовний підхід до заповнення первинних документів

Джерело: [46]

Бувають ситуації за якими документи з розрахунками з дебіторами та кредитора втрачаються, пошкоджуються, знищуються а їх наявність на підприємстві повинна бути обов'язково.

На підставі п. 44 Податкового кодексу України зазначається, що якщо документи, які було втрачено не було відновлено до відповідного строку (або ж втрачені повторно), то в даному випадку буде рахуватися, що зазначених документів не було у контрагента і це не дає йому право відображати господарські операції за рахунками бухгалтерського обліку та проводити складання звітності даного підприємства. Порядок дій для поновлення втрачених документів повинен бути такий, як зазначено на рис. 2.3.

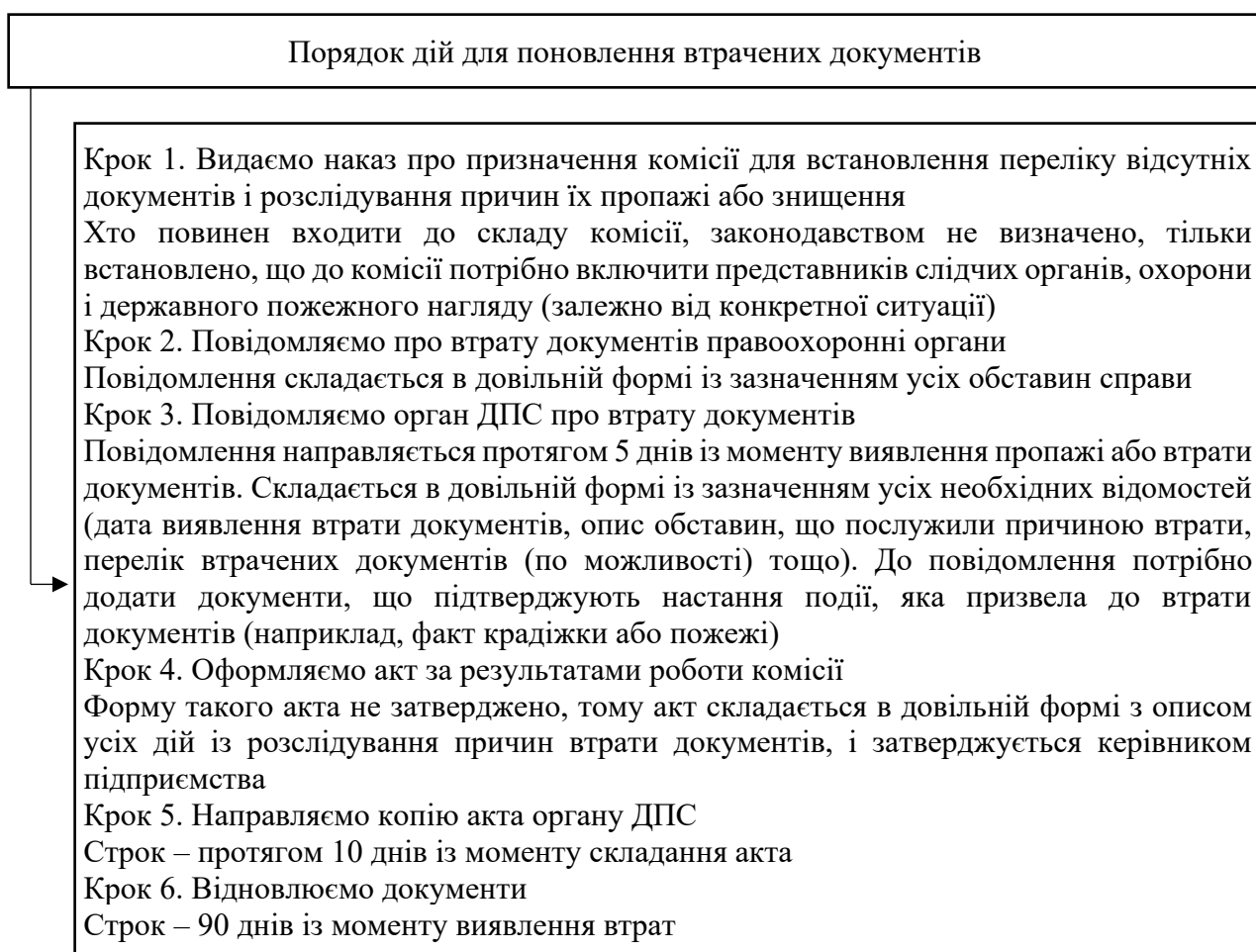

Рис. 2.3. Порядок дій для поновлення втрачених документів

Джерело: розроблено автором

Для проведення більш детального аналізу застосування первинних документів в розрахунках з дебіторами та кредиторами, нами була сформована інформаційна таблиця, в якій зазначається перелік потрібних документів для різних видів взаємовідносин (таблиця 2.1).

Таблиця 2.1

**Перелік первинних документів для відображення в обліку
розрахунків з дебіторами та кредиторами**

Вид дебіторської заборгованості	Первинні документи	Облікові реєстри
1	2	3
Розрахунки з покупцями та замовниками	Укладений договір; товаро-транспортна накладна; рахунок-фактура; приймальна квитанція; акт виконаних робіт (наданих послуг); акт звіряння розрахунків; бухгалтерська довідка (отримання від покупців авансів у погашення дебіторської заборгованості); платіжне доручення (зведене платіжне доручення); виписка банку; розрахунковий чек; вексель; прибутковий касовий ордер (готівкові розрахунки); квитанція (на підприємствах зв'язку); розрахунок курсових різниць.	Відомість 3.1 аналітичного обліку розрахунків з покупцями та замовниками
Розрахунки за виданими авансами	Укладений договір на поставку продукції, товарів, робіт, послуг; укладений договір з підрядними будівельними організаціям; товаро-транспортні накладні (якщо аванси видають товарами, матеріалами та ін.); бухгалтерська довідка.	3.2 Відомість аналітичного обліку розрахунків з різними дебіторами
Розрахунки з підзвітними особами	Авансовий звіт, прибутковий касовий ордер; видатковий касовий ордер; платіжна відомість; накладна (при видачі продукції для реалізації на ринку).	
Розрахунки за нарахованими доходами	Розрахунок дивідендів, відсотків, роялті; видатковий касовий ордер; платіжна відомість	
Розрахунки за претензіями	Комерційні акти; акти взаємозвірки; рішення суду; пред'явлена претензія; платіжне доручення; виписки банку; розрахунковий чек; прибутковий касовий ордер.	
Розрахунки за відшкодуванням завданих збитків	Акт; інвентаризаційний опис; порівняльні відомості результатів інвентаризації; прибутковий касовий ордер; виписка банку; бухгалтерська довідка (у разі віднесення в рахунок оплати праці); рішення суду; рішення курівництва підприємства.	
Розрахунки за позиками членам кредитних спілок	Договір; видатковий касовий ордер; платіжна відомість.	

Продовження табл. 2.1

1	2	3
Розрахунки з іншими дебіторами	Доручення-зобов'язання про утримання з оплати праці суми чергових платежів (при купівлі працівником підприємства товарів у кредит); кредитний договір; накладна на видачу форменого одягу; відомість на продаж акцій; розрахунок розподілу доходів; рішення суду; виписка банку; витяг з протоколу спеціалізованого аукціону (оприбуткування акцій); відомість підписки на акції; прибуткові касові ордери; накладні (якщо внески в статутний капітал здійснюють матеріальними цінностями); розрахунок нарахування дивідендів; платіжні доручення.	3.2 Відомість аналітичного обліку розрахунків з різними дебіторами
Заборгованість за майно, що передано у фінансову оренду	Договір про фінансову оренду; акт приймання-передачі об'єкта фінансової оренди; розрахунок бухгалтерії розміру амортизації (при передачі основних засобів у фінансову оренду); бухгалтерська довідка (переведення довгострокової дебіторської заборгованості у поточну; сплачені авансом орендні платежі); розрахунок орендної плати.	3.4 Відомість аналітичного обліку виданих та отриманих векселів
Розрахунки за допомогою векселів	Прибуткові касові ордери; платіжне доручення; розрахунковий чек (виписка банку); бухгалтерська довідка (розрахунок); акт списання втрачених векселів.	

Джерело: [31]

На підставі даної таблиці видно, що облік дебіторської та кредиторської заборгованості проводиться за допомогою журнально-ордерної форми, журналу № 3 та відомостей до нього – 3.1-3.6.

Особливу увагу, обліковцям, які відображають на підприємстві облік за розрахунками з дебіторами та кредиторами потрібно приділяти строкам зберігання документів. Так як, деякі з них можна зберігати до трьох років, а є документи, за якими термін зберігання встановлено до 75 років (розрахунки з оплати праці). Якщо підприємство недотримало строків зберігання та знищило документ, то в даному випадку підприємству потрібно буде заплатити штраф у розмірі 1020 грн (до 23.05.2020 р. - 510 грн), а за наступне порушення протягом року - 2040 грн.

2.2. Синтетичний і аналітичний облік дебіторської і кредиторської заборгованості

Всі первинні документи, які надходять або формуються в бухгалтерії підприємства обов'язково та в повному обсязі повинні бути проведені за рахунками бухгалтерського обліку з подальшим їх відображенням за регістрами бухгалтерського обліку. Синтетичний облік розрахунків з дебіторами та кредиторами проводиться на підставі плану рахунків бухгалтерського обліку та інструкції по застосуванню плану рахунків.

На підставі реєстрів бухгалтерського обліку, звітності та наказу про облікову політику підприємства нами було з'ясовано, що за відображення в обліку дебіторської заборгованості ТОВ «Агро-край» відповідають рахунки – 18, 36, 37, 38 та 39. В наказі про облікову політику підприємства надається опис кожної дебіторської заборгованості, який може відобразитись за цими рахунками (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Характеристика рахунків за розрахунками з дебіторами

Номер та назва рахунку	Призначення рахунку
1	2
Довгострокова дебіторська заборгованість	
181 Заборгованість за майно, що передано у фінансову оренду.	Даний рахунок використовується, коли підприємство передає у фінансовий лізинг (оренду) майно. Умови фінансової оренди визначені П(С)БО 14 і серед них – можливість викупу об'єкта орендарем і сплата орендарем більшої частини вартості об'єкта оренди. Здебільшого даний рахунок використовується лізинговими компаніями
182 Довгострокові векселі одержані	Якщо підприємство отримало такий вексель від покупця з терміном погашення більше 12 місяців, то він відображається на цьому рахунку. Дебіторка забезпечена векселем вважається більш надійною та зручною у фінансових операціях, так як вексель, наприклад, можна передати третій особі, продати банку.
183 Інша дебіторська заборгованість	За цим рахунком обліковуються усі інші борги з понад 12-місячним строком погашення. Найчастіше це поворотна фінансова допомога, позики працівникам підприємства.

Продовження табл. 2.2

1	2
1831 Довгостроковий вклад у спільну діяльність	Рахунок призначений для обліку вкладів підприємства до спільної діяльності без створення юрособи за договором простого товариства (як матеріальних, так і трудовою участю) за умови, що договір укладений на строк більше року. У плані рахунків відсутній, але введений Методрекомедаціями з бухобліку спільної діяльності, наказ Мінфіну від 30.12.2011 р. № 1873 (далі – Методрекомедації № 1873).
Поточна дебіторська заборгованість	
Дебіторська заборгованість по розрахунках з покупцями	
341 (342) Короткострокові векселі одержані в національній (іноземній) валюті	Якщо підприємство отримало вексель від покупця зі строком погашення менше 12 місяців, то він відображається на цьому рахунку.
361 Розрахунки з вітчизняними покупцями	За цим рахунком відображається дебіторка за переданими товарами, готовою продукцією, виконаними роботами, наданими послугами. Сума такої дебіторської заборгованості ведеться за вартістю, яка включає в себе повністю всю суму платежу, яку має сплатити покупець, у т.ч. непрямі податки, які входять до ціни (ПДВ, акциз). По рахунку передбачено нарахування резерву сумнівних боргів (п. 2.27 Методрекомедацій для складання фінзвітності, наказ Мінфіну від 28.03.2013 р. № 433, далі – Методрекомедації № 433)
362 Розрахунки з іноземними покупцями	Має те ж призначення, що і рахунок 361, але по ЗЕД-договорам. Дана заборгованість є монетарною і по ній перераховуються курсові різниці. По рахунку передбачено нарахування резерву сумнівних боргів (п. 2.27 Методрекомедацій № 433).
371 Розрахунки за виданими авансами	Ведеться облік заборгованості внаслідок попередньої оплати (авансу) сплаченого постачальнику. На цьому рахунку ведеться облік як по внутрішнім, так і по ЗЕД-договорам. Сума боргу включає й суму непрямих податків (ПДВ, акциз), які були сплачені постачальнику.
377 Розрахунки з іншими дебіторами	За цим рахунком ведеться облік поворотної фінансової допомоги до 12 місяців, інших видів короткострокових позик, у т.ч. працівникам. Може вестися облік по розрахункам з певних не основних для підприємства господарських операцій, наприклад, доходів від здавання в оренду рухомого і нерухомого майна.
Дебіторська заборгованість по розрахунках зі спільною діяльністю	
3771 Вклад у спільну діяльність	Ведеться облік вкладів за договором спільної діяльності без створення юридичної особи за умови, що він укладений на строк менше року. Рахунок відсутній у плані рахунків та введений Методрекомедаціями № 1873.
3772 Розрахунки по спільній діяльності	Ведеться облік розрахунків з спільною діяльністю без створення юрособи. Спільна діяльність може виступати як окремий суб'єкт господарювання з власним рахунком. Рахунок рекомендований Методрекомедаціями № 1873.

Закінчення табл. 2.2

1	2
Дебіторська заборгованість по внутрішнім розрахункам	
372 Розрахунки з підзвітними особами	Ведеться облік розрахунків з працівниками, які мають скласти авансовий звіт (звіт про використання коштів виданих на відрядження або під звіт). Залишок по цьому рахунку означає наявність невідзвітованої суми у працівника підприємства.
Дебіторська заборгованість по іншим розрахункам	
373 Розрахунки за нарахованими доходами	За цим рахунком нараховуються борги підприємству за банківським відсотками, дивідендами, а також роялті (це платіж за використання нематеріальних активів).
374 Розрахунки за претензіями	Нараховується борг постачальника чи покупця за штрафами, пенями, неустойками, іншого роду претензіями. Вони мають бути обумовлені або договором, або судовим рішенням.
375 Розрахунки за відшкодуванням завданих збитків	Нараховується борг по сумі завданих збитків, якщо винна особа встановлена. Підставою може бути розписка особи про відшкодування збитків, судове рішення, результати інвентаризації у матеріально відповідальній особі.
378 Розрахунки з державними цільовими фондами	За цим рахунком ведеться облік заборгованості ФСС по таким виплатам як лікарняні, декретні, допомога на поховання, допомога через нещасний випадок на виробництві. Відобразити заборгованість можна після подачі заяви-розрахунку до ФСС.

Джерело: [12, 13]

Таким чином, на підставі даної таблиці можна зазначити, що дебіторську заборгованість можна розподілити та довгострокову та поточну заборгованість (рис. 2.4).

Слід зазначити, що інколи за рахунками п'ятого та шостого класів може виникати залишок. Наприклад рахунок 641 під час відображення податкового кредиту та податкового зобов'язання може мати залишок за дебетовою або за кредитовою стороною рахунка. Дебетовий залишок за рахунком означає, що держава винна розмір податкового кредиту (тобто розмір придбаних активів та послуг був більший за розмір проведеної реалізації). Кредитовий залишок за рахунком показує борг підприємства по відношенню до сплати своїх податкових зобов'язань.

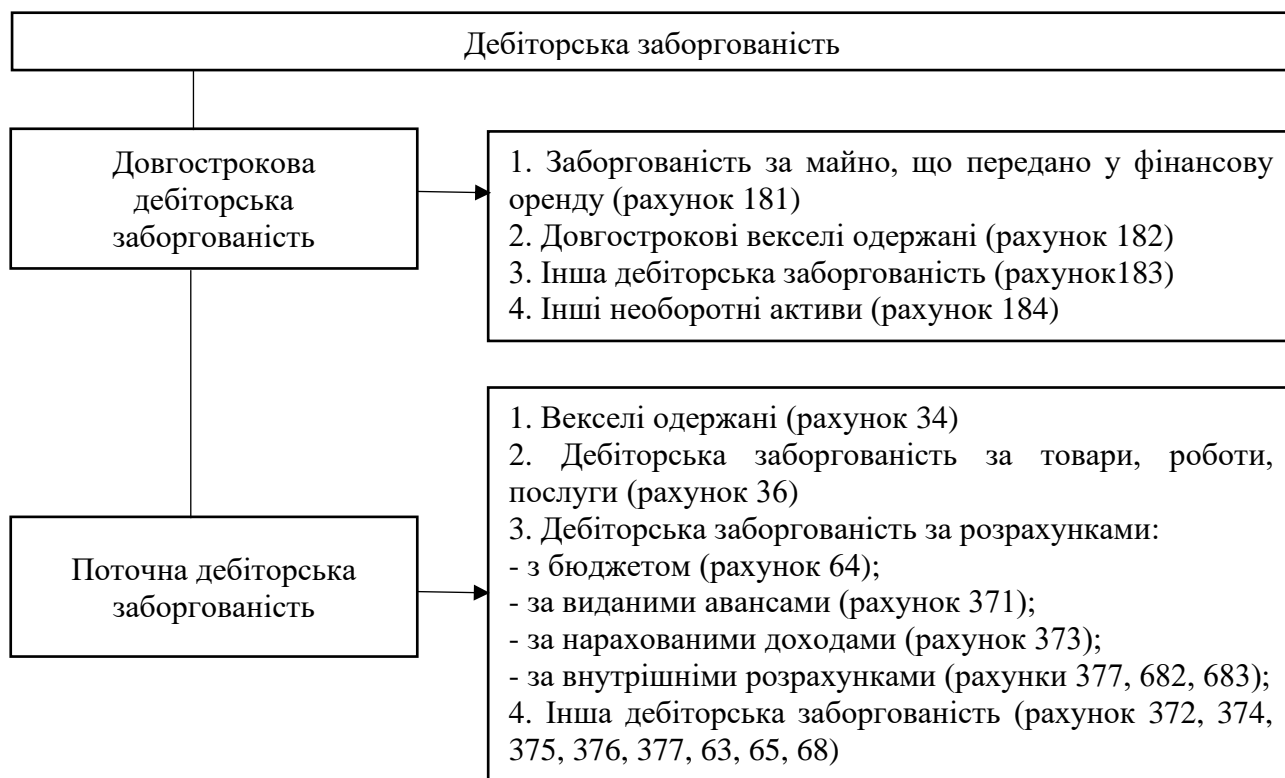

Рис. 2.4. Структура дебіторської заборгованості згідно П(С)БО 10 та Плану рахунків бухгалтерського обліку

Джерело: [4, 12]

За даними ТОВ «Агро-край» найбільші залишки за рахунками дебіторської заборгованості мають рахунки: 18, 36, 37 та 39. Особливу увагу серед зазначених рахунків слід надати рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками». Це пов'язано з тим, що за балансом підприємства відображається залишок дебіторської заборгованості між первісною вартістю зобов'язання та його нарахованим резервом.

Порядок нарахування резерву сумнівних боргів регламентовано нормативно-законодавчою базою та відображається за рахунком 38 «Резерв сумнівних боргів». Після закінчення строку позовної давності сума безнадійної дебіторської заборгованості повинна бути списана з балансу підприємства за рахунок попередньо створеного резерву. Порядок списання безнадійної кредиторської заборгованості з попередньо створеним резервом і без його створення наведено в табл. 2.3.

**Списання безнадійної заборгованості в залежності
від наявності резерву сумнівних боргів**

Резерв є та його достатньо	Резерву немає або у частині суми боргу, на якого резерву не вистачило
Дт 38 «Резерв сумнівних боргів»; Кт 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» (або 37 «Розрахунки з різними дебіторами»)	Дт 944 «Резерв сумнівних боргів»*; Кт 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» (або 37 «Розрахунки з різними дебіторами»)
*якщо резерву не вистачило, то залишок відноситься також на інші операційні витрати (п. 11 НП(С)БО 10)	

Джерело: [23]

Слід зазначити, що списання безнадійної дебіторської заборгованості за рахунок попередньо нарахованого резерву можна лише в тому випадку, якщо резерв формувався по даному контрагенту-боржнику. Під час списання безнадійної дебіторської заборгованості обов'язково також потрібно списати дебіторську заборгованість з позабалансового рахунку 071 «Списана дебіторська заборгованість». Даний розмір дебіторської заборгованості обліковується за балансом підприємства на протязі трьох років після дати її списання. Це проводиться для того, щоб спостерігати за ймовірністю зміни фінансового стану боржника і при можливості застосувати заходи щодо повернення боргу від контрагента. Таким чином, лише після трьох років списання безнадійної дебіторської заборгованості виникає її повне списання (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Остаточне списання безнадійної заборгованості

Якщо покупець усе ж погасить заборгованість	У разі спливу строку обліку такої заборгованості (минуло 3 роки з дати списання)
Дт 30 (31) Кт 716 «Відшкодування раніше списаних активів» і Кт 071;	Кт 071

Джерело: [23]

Розрахунки за кредиторською заборгованістю ТОВ «Агро-край» відображає за допомогою рахунків п'ятого та шостого класів. За даними балансу підприємства в нього відсутні заборгованості по довгостроковим та короткостроковим кредитам, але розмір довгострокових та короткострокових зобов'язань є в наявності. Найбільшою з двох зобов'язань є поточні зобов'язання, яким в наказі про облікову політику підприємства приділено найбільше уваги.

В аналітичному обліку порядок відображення розрахункових операцій, операцій по визнанню і погашенню всіх видів зобов'язань (поточних і довгострокових) потрібно відображати в Журналі 3 за кредитовими оборотами рахунків: 18, 34, 36, 37, 38, 51, 62, 63, 68 - в розділі I; 17, 52, 53, 54, 55, 61, 64, 67, 69 – в розділі II.

Інформація в цьому журналі відображається за даними відомості 3.1-3.6 та документів первинного обліку. Складовою частиною Журналу 3 є наявність відомостей аналітичного обліку, які потрібно вести за господарськими операціями за рахунками: 182, 34, 36, 37, 51, 63, 64, 68, 62 (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Узагальнення інформації про заборгованість у реєстрах бухгалтерського обліку

Найменування	Призначення	Примітка
1	2	3
Журнал 3. Розділ I. Облік розрахунків за товари, роботи, послуги, інших розрахунків і резерву сумнівних боргів	Відображається довгострокова дебіторська заборгованість, короткострокові векселі одержані, розрахунки з покупцями та замовниками, розрахунки з різними дебіторами, резерв сумнівних боргів, довгострокові векселі видані, короткострокові векселі видані, розрахунки з постачальниками та підрядниками, розрахунки за іншими операціями.	За кредитом рахунків 18, 34, 36, 37, 38, 51, 62, 63, 68
Журнал 3. Розділ II. Облік розрахунків з бюджетом, облік довгострокових та поточних зобов'язань	Відображаються відстрочені податкові активи і відстрочені податкові зобов'язання, довгострокові зобов'язання за облігаціями, довгострокові зобов'язання за оренди, зобов'язання за податками і платежами, дивідендами, поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями, доходи майбутніх періодів.	За кредитом рахунків 17, 52, 53, 54, 55, 61, 64, 67, 69. 3.1

Продовження табл. 2.5

1	2	3
Відомість аналітичного обліку розрахунків з покупцями та замовниками	Призначена для аналітичного обліку розрахунків з покупцями та замовниками за відвантажену продукцію, товари, виконані роботи й послуги, що відображаються на рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками», крім заборгованості, яка забезпечена векселем.	Підсумки граф 13 - 20 (рядок «Усього за рахунком 36») цієї відомості переносяться до гр. 5 розд. I Журналу 3.
3.2 Відомість аналітичного обліку розрахунків з різними дебіторами	Призначена для аналітичного обліку поточної дебіторської заборгованості (з підзвітними особами, за авансами виданими, за претензіями, за відшкодуванням завданих збитків, за позиками членів кредитних спілок та за іншими операціями). У Відомості 3.2 для обліку розрахунків за кожним дебітором відводиться необхідна кількість рядків. Сальдо визначається за кожним дебітором і також переноситься в графі 5 і 6 Відомості 3.2 на наступний місяць.	Підсумки граф 16 - 21 (рядок «Усього за рахунком 37») цієї відомості переносяться до графі 6 розділу I Журналу 3.
3.4 Відомість аналітичного обліку виданих та отриманих векселях	Призначена для аналітичного обліку заборгованості покупців, замовників та інших дебіторів за відвантажену продукцію (товари), виконані роботи, надані послуги та за іншими операціями, яка забезпечена одержаними векселями, а також для розрахунків за зобов'язаннями постачальникам, підрядникам та іншим кредиторам за одержані сировину, матеріали, товари, послуги, роботи та за іншими операціями, на яку підприємством видані векселі (рахунки 18 «Довгострокова дебіторська заборгованість», 34 «Короткострокові векселі одержані», 51 «Довгострокові векселі видані», 62 «Короткострокові векселі видані»). У заголовку над рядками 8 - 12 і 15 - 17 Відомості 3.4 підприємством вказується номер синтетичного рахунку, до якого відкрито аркуш цієї відомості, а в самому заголовку Відомості 3.4 вписується словами об'єкт обліку (одержаних, виданих короткострокових векселів).	Підсумки граф 15 - 17 (рядок «Усього») цієї відомості переносяться відповідно у графі 3, 4 та 8, 9 розділу I Журналу 3.
3.5 Відомість аналітичного обліку розрахунків за іншими операціями	Призначена для аналітичного обліку внутрішніх, внутрішньогосподарських розрахунків, розрахунків за нарахованими відсотками, за авансами одержаними та за іншими операціями, що відображаються на рахунку 68 «Розрахунки за іншими операціями».	Підсумки граф 15 - 20 (рядок «Усього») цієї відомості переносяться до гр. 11 розд. I Журналу 3.

Закінчення табл. 2.5

1	2	3
3.6 Відомість аналітичного обліку розрахунків з бюджетом	Призначена для узагальнення інформації про розрахунки підприємства за усіма видами платежів до бюджету, включаючи прибутковий податок з працівників підприємства, фінансові санкції, що справляються в дохід бюджету. У Відомості 3.6 для узагальнення аналітичної інформації щодо розрахунків із бюджетом надруковано більш поширені види податків, а для інших – передбачено вільні рядки, в які вписуються потрібні для підприємства види податків і платежів. За кожним видом податків і платежів щомісяця відображаються нараховані та належні до відшкодування з бюджету суми податків і платежів, їх сплата, списання тощо. Сальдо на кінець місяця визначається окремо за кожним видом податків і платежів. У рядках 1.1 - 1.9 відображаються сальдо, сплата, списання, суми, належні до відшкодування з бюджету, тощо та нарахування за кожним видом податків і платежів. У рядку 1.10 наводиться підсумок рядків 1.1 - 1.9 за відповідними графами. У рядках 2.1 - 2.8 відображаються сальдо, сплата та нарахування інших платежів до бюджету, зокрема мита, різниць між сумою відшкодування і втратами від нестач і псування цінностей. У рядку 2.9 наводиться підсумок рядків 2.1 - 2.8 за відповідними графами. У рядках 3.1 - 3.3 відображаються сальдо, обороти за дебетом і кредитом субрахунку 643 "Податкові зобов'язання". У рядку 3.4 наводиться підсумок рядків 3.1 - 3.3 за відповідними графами. У рядках 4.1 - 4.3 відображаються сальдо, обороти за дебетом і кредитом субрахунку 644 "Податковий кредит". У рядку 4.4 наводиться підсумок рядків 4.1 - 4.3 за відповідними графами. У рядку 5 наводиться підсумок рядків 1.10, 2.9, 3.4, 4.4.	Підсумки граф 13 - 20 рядка 5 "Усього" за рахунком 64 "Розрахунки за податками і платежами" переносяться у графу 9 розділу II Журналу 3.
8 Відомість позабалансового обліку	Призначена для аналітичного обліку в розрізі об'єктів позабалансового обліку, в яку з реєстрів аналітичного обліку за попередній рік переносяться дані на початок поточного року (до гр. 1 - 6). За простою системою позиційним способом заносяться дані до гр. 1 - 6 - про надходження (одержання, надання тощо), до гр. 7 - 12 - про вибуття (використання, списання, повернення, сплату тощо) об'єктів позабалансового обліку (орендовані основні засоби, матеріальні цінності на відповідальному зберіганні, устаткування, прийняте для монтажу, матеріали, прийняті для переробки, товари, прийняті на комісію, списана дебіторська заборгованість та ін.). На кінець кожного місяця наводиться вартість залишку об'єктів позабалансового обліку (гр.5) як результат підрахунків показників у цій графі на початок місяця, записів за поточний місяць у цій графі, а також у гр. 8 і 11.	При необхідності Відомість 8 продовжується додатковими аркушами такого самого змісту і формату.

2.3. Відображення інформації з дебіторської і кредиторської заборгованості у фінансовій і податковій звітності

Первинні документи в обліку є основним джерелом інформації, яку потрібно зафіксувати за всіма регістрами бухгалтерського обліку. Наступним етапом фіксування інформації в обліку – занесення даних до формування звітності підприємства і вчасного її подавання. Таким чином, первинні документи теж мають вплив на формування звітності ТОВ «Агро-край» (рис. 2.5).

Рис. 2.5. Вплив первинних документів на формування фінансової звітності
Джерело: розроблене автором

На підставі інформаційних даних за регістрами бухгалтерського обліку, керуючись Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» та НПСБО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» підприємством

ТОВ «Агро-край» проводиться формування звітності. Її склад, етапи та принципи підготовки також регламентуються вищезазначеними нормативними документами.

Слід зазначити, що інформація за розрахунками з дебіторами та кредиторами має своє відображення майже в усіх фінансових звітах (крім форми № 4). Нами було проаналізовано порядок відображення дебіторської та кредиторської заборгованості в звітності ТОВ «Агро-край» (рис. 2.6).

Таблиця 2.6

Відображення дебіторської та кредиторської заборгованості у фінансовій звітності

№ з/п	Назва фінансового звіту	Код рядка та назва статті
1	Баланс	1040 – «Довгострокова дебіторська заборгованість»; 1125 – «Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги»; 1130 – «Дебіторська заборгованість за розрахунками за виданими авансами»; 1135 – «Дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом»; 1155 – «Інша поточна дебіторська заборгованість»; 1170 – «Витрати майбутніх періодів». Розділ II – Довгострокові зобов'язання і забезпечення. Розділ III – Поточні зобов'язання і забезпечення.
2	Звіт про фінансові результати	2180 – «Інші операційні витрати»
3	Звіт про рух грошових коштів (за прямим методом)	3005 – «Повернення податків і зборів»; 3006 – «у тому числі податку на додану вартість»; 3100 – «Витрачання на оплату товарів (робіт, послуг)»; 3105 – «Витрачання на оплату праці»; 3110 – «Витрачання на оплату відрахувань на соціальні заходи»; 3115 – «Витрачання на оплату зобов'язань з податків і зборів»; 3190 – «Інші витрачання»; 3305 – «Отримання позик»; 3340 – «Інші надходження»; 3350 – «Погашення позик»; 3355 – «Сплату дивідендів»; 3390 – «Інші платежі»
4	Примітки до фінансової звітності	- за довгостроковою дебіторською заборгованістю – перелік дебіторів і сум; - за заборгованістю пов'язаних сторін – перелік дебіторів і сум з виділенням внутрішньогрупового сальдо дебіторської заборгованості (дочірні та асоційовані підприємства); - за іншою дебіторською заборгованістю (рядок балансу 1155) – склад і суми; - метод визначення резерву сумнівних боргів; - за поточною дебіторською заборгованістю за товари, роботи, послуги – суми за строками непогашення; - залишок резерву сумнівних боргів за кожною статтею поточної дебіторської заборгованості, його утворення та використання у звітному періоді.

Джерело: [3]

Під час проведеного дослідження нами було встановлено, що більш повна інформація про стан дебіторської та кредиторської заборгованості розкриває Баланс підприємства. Тому, нами було проаналізовано формування статей балансу з урахуванням відповідних видів розрахунків за дебіторською та кредиторською заборгованостями (табл. 2.7 – 2.8).

Таблиця 2.7

**Відображення дебіторської
заборгованості у балансі за відповідними видами розрахунків**

Рядок балансу	Стаття дебіторської заборгованості	Рахунок синтетичного обліку	Яка дебіторська заборгованість включається до статті	Організація аналітичного обліку
1	2	3	4	5
1040	Довгострокова ДЗ	181, 182 183	Заборгованість фізичних та юридичних осіб, яка не виникає під час нормального операційного циклу та буде погашена після 12 міс. з дати балансу	За кожним дебітором, за видами заборгованості, термінами її виникнення й погашення
1125	ДЗ за товари, роботи, послуги	36	Заборгованість покупців або замовників за надані їм продукцію, товари, роботи або послуги (крім заборгованості, забезпеченої векселем)	За кожним покупцем та замовником за кожним пред'явленим до сплати рахунком за поставлені товари (роботи, послуги)
1135	ДЗ за розрахунками з бюджетом	641, 642, 37	Заборгованість фінансових і податкових органів, а також переплата за податками, зборами та іншими платежами до бюджету	За видами платежів
1130	ДЗ за розрахунками за виданими авансами	371	Сума авансів, наданих іншим підприємствам у рахунок наступних платежів	За кожним дебітором, за видами заборгованості,
1140	ДЗ за розрахунками з нарахованих доходів	373	Сума нарахованих дивідендів, процентів, роялті тощо, що підлягають надходженню	термінами її виникнення й погашення

Продовження табл. 2.7

1	2	3	4	5
1145	ДЗ за внутрішніми розрахунками	682, 683	Заборгованість пов'язаних сторін та дебіторська заборгованість за внутрішньовідомчими розрахунками	Окремо за підприємствами, організаціями, установами та фізичними особами, з якими здійснюються розрахунки
1155	Інша поточна ДЗ	37	Заборгованість дебіторів, яка не може бути включена до інших статей дебіторської заборгованості та яка відображається у складі оборотних активів	За кожним дебітором, за видами заборгованості, термінами її виникнення і погашення

Джерело: [3]

Таблиця 2.8

Відображення кредиторської заборгованості у балансі за відповідними видами розрахунків

Рядок балансу	Стаття кредиторської заборгованості	Рахунок синтетичного обліку	Яка кредиторська заборгованість включается до статті	Організація аналітичного обліку
1	2	3	4	5
1500	Відстрочені податкові зобов'язання	54	Сума податків на прибуток, що підлягають сплаті у майбутніх періодах унаслідок тимчасової різниці між обліковою та податковою базами оцінки	-
1510	Довгострокові кредити банків	501 - 504	Заборгованість підприємства банкам за отриманими від них позиками, яка не є поточним зобов'язанням	За позикодавцями (банками) в розрізі кожного кредиту (позики) окремо та строками погашення кредиту (позик).
1515	Інші довгострокові зобов'язання	505 - 506, 51, 52, 53, 55	Довгострокова заборгованість підприємства щодо зобов'язання із залучення позикових коштів (крім	Довгострокові зобов'язання з оренди - за кожним орендодавцем та

Продовження табл. 2.8

1	2	3	4	5
			кредитів банків), на які нараховуються відсотки. Довгострокові зобов'язання, які не можуть бути включені до інших статей розділу «Довгострокові зобов'язання» балансу	об'єктом орендова-них необоротних активів. За кожним кредитором та видами залучених коштів
1600	Короткострокові кредити банків	60	Поточні зобов'язання підприємства перед банками за отриманими від них позиками	За позикодавцями (банками) в розрізі кожного кредиту (позики) окремо та строками їх погашення
1605	Векселі видані	62	Заборгованість, на яку підприємство видало векселі на забезпечення поставок (робіт, послуг) постачальників, підрядників та інших кредиторів	За кожним виданим векселем та за строками їх погашення
1610	Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями	61	Довгострокові зобов'язання, що підлягають погашенню протягом 12 міс. з дати балансу	За кредиторами та видами заборгованості
1615	Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	63	Заборгованість постачальникам і підрядникам за матеріальні цінності, виконані роботи й отримані послуги (крім заборгованості, забезпеченої векселями)	За кожним постачальником та підрядником у розрізі кожного документа (рахунка) на сплату
1620	Поточна кредиторська заборгованість за розрахунками з бюджетами	64	Заборгованість підприємства за всіма видами платежів до бюджету, включаючи податки з працівників підприємства	За видами податків і платежів
1625	Поточна кредиторська заборгованість за розрахунками зі страхування	65	Заборгованість за відрахуваннями до Пенсійного фонду, на соціальне страхування, страхування майна підприємства та індивідуальне страхування його працівників	За кожним видом зборів і відрахувань, за страхувальниками та окремими договорами страхування
1630	Поточна кредиторська заборгованість за розрахунками з оплати праці	66	Заборгованість підприємства з оплати праці, включаючи депоновану заробітну плату	За кожним працівником, видами виплат і утримань

Закінчення табл. 2.8

1	2	3	4	5
1635	Поточна кредиторська заборгованість за розрахунками з одержаних авансів	681	Аванси, одержані від інших осіб у рахунок наступних поставок продукції, виконання робіт (послуг)	Окремо за підприємствами, організаціями, установами та фізичними особами, з якими здійснюються розрахунки
1640	Поточна кредиторська заборгованість за розрахунками з учасниками	67	Заборгованість підприємства його учасникам (засновникам), пов'язана з розподілом прибутку (дивіденди тощо) і формуванням статутного капіталу	За кожним засновником та учасником і за видами виплат
1645	Поточна кредиторська заборгованість за внутрішніми розрахунками	682, 683	Заборгованість підприємства пов'язаним сторонам та кредиторська заборгованість за внутрішньовідомчими розрахунками	Окремо за підприємствами, організаціями, установами та фізичними особами, з якими здійснюються розрахунки
1690	Інші поточні зобов'язання	372, 684, 36 за буд. контрактами	Зобов'язання, які не можуть бути включені до інших статей, наведених у розділі «Поточні зобов'язання» балансу	Окремо за підприємствами, організаціями, установами та фізичними особами, з якими здійснюються розрахунки

Джерело: [3]

Висновки до розділу 2

1. Одним із елементів організаційно-методичних процедур та облікового забезпечення є документальне відображення розрахунків з дебіторами та кредиторами в обліку. Організація документообігу у підприємствах-контрагентах повинна бути правильно організована. Для цього потрібно знати методики та порядок оформлення первинних документів, своєчасно та в повному обсягу проводити їх в обліку.

2. Було встановлено, що всі документи за розрахунками з дебіторами та кредиторами одночасно повинні оформлюватись обома підприємствами-контрагентами.

3. Під час оформлення первинних документів за розрахунками з дебіторами та кредиторами, бухгалтер повинен звернути особливу увагу на порядок заповнення всіх його реквізитів. Так як формально-змістовний підхід до оформлення документів має суттєвий вплив на систему бухгалтерського обліку.

4. За ситуаціями, за якими документи з розрахунками з дебіторами та кредитора втрачаються, пошкоджуються, знищуються а їх наявність на підприємстві повинна бути обов'язково.

5. Детально проаналізовано застосування первинних документів в розрахунках з дебіторами та кредиторами. Була сформована інформаційна таблиця, в якій зазначається перелік потрібних документів для різних видів взаємовідносин.

6. Первинні документи в обліку є основним джерелом інформації, яку потрібно зафіксувати за всіма регістрами бухгалтерського обліку з подальшим занесенням до звітності підприємства.

РОЗДІЛ 3.

МЕТОДИКА АНАЛІЗУ І АУДИТУ ДЕБІТОРСЬКОЇ І КРЕДИТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ В ТОВ «АГРО-КРАЙ»

3.1. Методика аналізу дебіторської і кредиторської заборгованості на підприємстві

Протягом останніх років суб'єкти господарювання потребують покращення між контрагентами взаємозв'язків в платіжно-розрахункових відносинах. Відображення в обліку, згідно норм чинного законодавства, розрахунків між дебіторами та кредиторами надає можливість провести ефективний аналіз розрахунків з дебіторами та кредиторами для прийняття управлінських стратегічних рішень щодо поліпшення стану обох зобов'язань. Перш за все, для не настання кризи неплатежів потрібно застосовувати функції контролю та моніторингу, щодо: розмірів, термінів, видів, способів оплати і т.і. Крім того, потрібно постійно звертати увагу на виконання претензійної роботи підприємства щодо виникнення зобов'язань.

Вважаємо, що під час проведення кількісного та якісного аналізу розрахунку показників фінансового стану підприємства дасть змогу розкрити якість управління дебіторською та кредиторською заборгованістю. Застосування кількісних та якісних показників слід розраховувати під час комплексного аналізу. Як зазначає Кручак Л.В., в комплексному аналізі існує тісний взаємозв'язок між п'ятьма етапами аналізу (рис. 3.1) [42].

Так, на першому етапі потрібно з'ясувати основні завдання комплексного аналізу за допомогою яких потрібно:

- визначити причини формування зобов'язань;
- розрахувати оцінки та динамічні зрушення зобов'язань по їх видам;
- розрахувати якісний стан заборгованостей;
- проаналізувати дольовий склад прострочених та безнадійних зобов'язань;

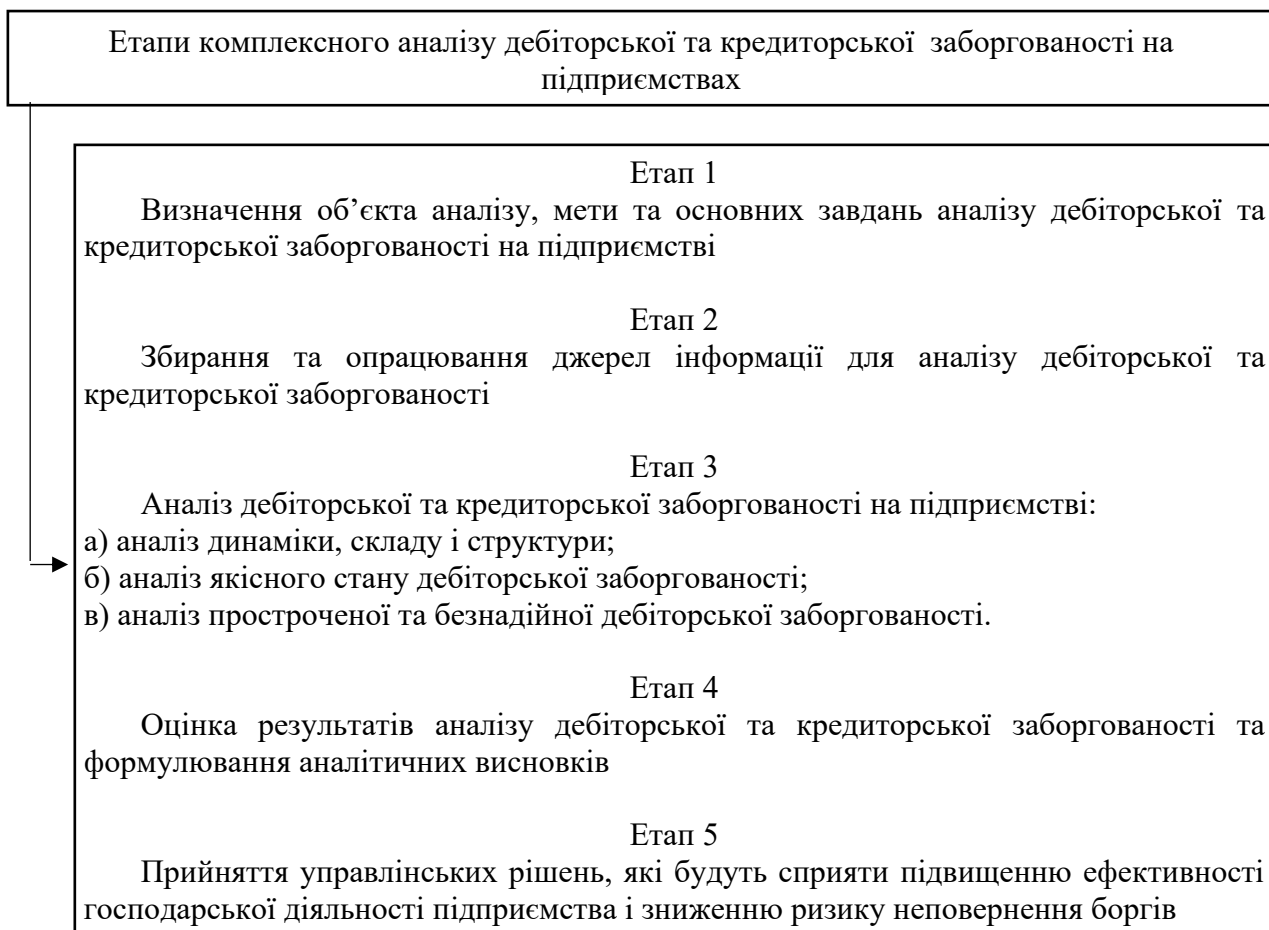

Рис. 3.1. Етапи комплексного аналізу дебіторської та кредиторської заборгованості на підприємствах

Джерело: [42]

- проаналізувати фінансову доброчесність контрагентів;
- узгодити управлінські рішення по проведенню ефективних дій щодо мінімізації дебіторської та кредиторської заборгованостей.

Слід зазначити, що в науковому товаристві крім проведення комплексного аналізу надаються і інші підходи щодо трактування проведення методики аналізу дебіторської та кредиторської заборгованостей (табл. 3.1, табл. 3.2).

Як видно з таблиць 3.1 та 3.2 у науковій спільноті не має єдиного підходу до проведення аналізу дебіторської та кредиторської заборгованості. Кожний з них надає свої пропозиції проведення аналізу з урахуванням свого практичного досвіду та галузі своєї діяльності.

**Трактування методики аналізу дебіторської заборгованості
різними науковцями**

Автор	Методика проведення аналізу дебіторської заборгованості	Виявлені недоліки
Є.П. Гнатенко	Аналіз динаміки, структури за термінами і видами виникнення для виявлення прострочених та безнадійних боргів, порівняльний аналіз з кредиторською заборгованістю.	Проблема вивчення причин виникнення кожного виду дебіторської заборгованості, виходячи із конкретної ситуації на підприємстві.
Т.С. Єдинак	Аналіз структури та динаміки дебіторської заборгованості, класифікація видів заборгованості для її ефективного управління, визначення суми резерву сумнівних боргів	Проблема диверсифікації покупців продукції, суворого планування заборгованості, постійного її моніторингу та застосування сучасних форм її рефінансування
М.М. Нашкерська	Аналіз дебіторської заборгованості за термінами давності. Аналіз фактичних термінів, впродовж яких здійснюється повернення заборгованості шляхом визначення середнього терміну отримання платежів, середнього рівня інвестування фінансових ресурсів у дебіторську заборгованість.	Не знайдено шляхи збалансування кредитної політики підприємства та інкасації дебіторської заборгованості.
П.Я. Попович	Аналіз стану дебіторської заборгованості: динаміка, величина, склад і рух. Розглядається сумнівна і безнадійна заборгованість. Аналіз кредиторської заборгованості	Проблема розробки узгодження кредитної політики підприємства стосовно управління дебіторською та кредиторською заборгованістю.
Г.В. Савицька	Аналіз причин зміни дебіторської заборгованості. Оцінка її якості та ліквідності. Швидкість інкасації дебіторської заборгованості. Збитки від невчасного її погашення.	Відсутній аналіз кредиторської заборгованості, та розробка узгодження кредитної політики суб'єкта господарювання відносно управління заборгованістю.

Джерело: [29, 32, 42, 51]

Під час проведення аналізу розрахунків з дебіторами та кредиторами до розрахунків включають економічні показники, характеристики яких та формули розрахунку наведені в таблиці 3.3 та 3.4. Розрахунок даних показників надасть можливість зробити висновки щодо стану дебіторської та кредиторської заборгованості та прийняти в майбутньому ефективні управлінські рішення щодо проведення управління ними.

Таблиця 3.2

Наукові підходи до методики аналізу кредиторської заборгованості

Науковець	Методика проведення аналізу кредиторської заборгованості
Волович О. Б.	Доцільно використовувати методики групування та вертикального аналізу. Розподіляють заборгованість на групи за певними критеріями, які залежать насамперед від мети аналізу. Спершу проводять типологічне групування, а потім структурне, яке передбачає обчислення питомої ваги кожної групи в загальній сумі заборгованості підприємства.
Мягких І. М.	Застосування розрахунково-аналітичного методу. На основі даних дебіторської заборгованості і кредиторської заборгованості та факторів, що впливають на них, визначають залежність показників часток дебіторської та кредиторської заборгованостей.
Конон Б.	Використання горизонтального, вертикального, трендового аналізу, методу фінансових коефіцієнтів. Для проведення аналізу спроможності підприємства погашати свої поточні зобов'язання використовується низка коефіцієнтів платоспроможності та ліквідності.
Попович О.В., Соловей Н.В.	Складання організаційно методичної моделі аналізу кредиторської заборгованості. Визначення складу та структури кредиторської заборгованості підприємства, аналіз відхилень та тенденцій в змінах статей кредиторської заборгованості за ряд років.
Паянок Т. М.	Моделює кредиторську заборгованість за допомогою економетричних методів, а саме регресійного аналізу та аналізу часових рядів. На мікрорівні прогнозує її вплив на виробничі запаси підприємства і результати його діяльності за допомогою прикладної програми STATGRAPHICS.

Джерело: [15, 26, 36, 47, 50]

Таблиця 3.3

Показники для проведення розрахунку якісного аналізу дебіторської заборгованості на підприємстві

Показники	Одиниця виміру	Формула розрахунку, умовні позначення	Економічний зміст
1	2	3	4
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості (Кодз)	Кількість оборотів, швидкість обороту, (рази)	$\text{Кодз} = \frac{\text{ЧДр}}{\text{Дз}}$ ЧДр – чистий дохід від реалізації продукції; Дз – дебіторська заборгованість (середня за аналізований період).	Наведений показник визначає ефективність кредитного контролю. Він показує, скільки разів впродовж періоду, що аналізується, обсяги надходжень від реалізації можуть вмістити в собі середній залишок дебіторів. Показує розширення, або зниження комерційного кредиту наданого підприємства.
Тривалість періоду погашення дебіторської заборгованості (Тпдз)	Кількість днів	$\text{Тпдз} = \frac{\text{Т}}{\text{Кодз}}$ Т – звітний період у днях (360,90,30); Кодз – коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості.	Таким чином розраховується, скільки в середньому днів потрібно підприємству для отримання оплати за виконанні роботи (надані послуги). Чим триваліший період погашення, тим вищий ризик неповернення дебіторської заборгованості.

Продовження табл. 3.3

1	2	3	4
Питома вага дебіторської заборгованості в загальному обсязі оборотних активів (ПВдз)	У відсотках	$(ПВдз) = Дз/ОА * 100\%$, Дз – дебіторська заборгованість (середня за аналізований період); ОА – оборотні активи (середні за аналізований період).	Показує питому вагу діяльності дебіторської заборгованості в загальному обсязі оборотних активів. Чим вищий цей показник, тим менш мобільна структура майна підприємства.
Питома вага сумнівної заборгованості в складі дебіторської заборгованості (ПВсдз)	У відсотках	$(ПВсдз) = Сз/Дз * 100\%$, Сз – сумнівна заборгованість; Дз – дебіторська заборгованість (середня за аналізований період).	Цей показник характеризує «якість» дебіторської заборгованості підприємства. Тенденція його зростання свідчить про зниження ліквідності.
Коефіцієнт співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості (Кдкз)	Коефіцієнт	$Кдкз = Дз/Кз$, Дз – дебіторська заборгованість; Кз – кредиторська заборгованість (середня за аналізований період).	Характеризує здатність розраховуватися з кредиторами за рахунок дебіторської заборгованості
Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості (Кокз)	Кількість оборотів, швидкість обороту, (рази)	$Кокз = ЧДр/Кз$, ЧДр – чистий дохід від реалізації продукції; Кз – кредиторська заборгованість (середня за аналізований період)	Показує кількість оборотів кредиторської заборгованості за аналізований період, або у скільки разів виручка перевищує середню кредиторську заборгованість підприємства. Тенденція його зростання показує позитивні зміни.
Тривалість обороту кредиторської заборгованості (Тпкз)	Кількість днів	$Тпдз = Т/Кокз$, Т – звітний період у днях (360, 90, 30); Кокз – коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості.	Таким чином, розраховується середній період в днях використання кредиторської заборгованості в обороті підприємства. Напрямок позитивних змін цього коефіцієнта спостерігається при його зменшенні

Джерело: [42]

Таблиця 3.4

**Показники для проведення розрахунку аналізу
кредиторської заборгованості**

Показники	Алгоритм розрахунку	Джерело інформації	Напрямок позитивних змін
1	2	3	4
Показники ділової активності			
Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	Сума закупівель за рік / Середня кредиторська заборгованість	Ф.№2, р.2000 / (Ф.№1р.1615 + р.1620 + р.1625 + р.1630 + р.1635 + р.1640 + р.1645)	Збільшення
Коефіцієнт покриття	Середня кредиторська заборгованість / Сума закупівель за рік	(Ф.№1р.1615 + р.1620 + р.1625 + р.1630 + р.1635 + р.1640 + р.1645) / Ф.№2, р.2000	Зменшення

Продовження табл. 3.4

1	2	3	4
Період погашення кредиторської заборгованості	360 днів / Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості		Зменшення
Середній дохід від реалізації продукції на одного працівника	Чиста виручка від реалізації / Середня кількість працівників	Ф.№2, р.2000 / Річна фінансова звітність (загальна характеристика)	Збільшення
Показники ліквідності (платоспроможності)			
Співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості	Дебіторська заборгованість / Кредиторська заборгованість	(Ф.№1 р.1125 + р.1135 + р.1130 + р.1140 + р.1145 + р.1150) / (Ф.№1 р.1615 + р.1620 + р.1625 + р.1630 + р.1635 + р.1640+ р.1645)	Рекомендоване значення 1

Джерело: [52]

Таким чином, на підставі табл. 3.3 та 3.4 проведемо аналіз дебіторської та кредиторської заборгованості ТОВ «Агро-край» (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

Розрахунок показників для проведення аналізу дебіторської та кредиторської заборгованості ТОВ «Агро-край»

Показник	2018 р.	2019 р.	2020 р.	Абсолютні відхилення		
				2019/2018	2020/2019	2020/2018
1	2	3	4	5	6	7
Аналіз дебіторської заборгованості						
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості (Кодз)	6,49	9,79	8,01	3,29	-1,77	1,52
Тривалість періоду погашення дебіторської заборгованості (Тпдз)	55,44	36,78	44,92	-18,66	8,13	-10,52
Питома вага дебіторської заборгованості в загальному обсязі оборотних активів (ПВдз)	0,27	0,18	0,27	-0,08	0,08	0,00
Коефіцієнт співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості (Кдкз)	0,72	0,51	0,81	-0,21	0,30	0,09
Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості (Кокз)	4,33	5,01	6,49	0,68	1,47	2,15
Тривалість обороту кредиторської заборгованості (Тпкз)	83,09	71,82	55,50	-11,27	-16,32	-27,59

1	2	3	4	5	6	7
Аналіз кредиторської заборгованості						
Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	4,33	5,01	6,49	0,68	1,47	2,15
Коефіцієнт покриття	0,23	0,20	0,15	-0,03	-0,05	-0,08
Період погашення кредиторської заборгованості	83,09	71,82	55,50	-11,27	-16,32	-27,59
Співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості	0,72	0,51	0,81	-0,21	0,30	0,09

Джерело: розроблено автором

На жаль, всесвітня пандемія не обійшла стороною і українські підприємства. Як свідчать розраховані дані табл. 3.5 стан дебіторської заборгованості на ТОВ «Агро-край» визиває занепокоєння. За періоди 2018-2020 р.р. коефіцієнт співвідношення дебіторської заборгованості до кредиторської заборгованості збільшується. Це свідчить, що адміністрація підприємства не приймає участі в процесі управління дебіторської заборгованості, що може призвести до співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості 1:1.

Питома вага дебіторської заборгованості в загальному обсязі оборотних активів теж збільшується, що свідчить про неефективне управління заборгованістю. Тривалість періоду погашення дебіторської заборгованості в період 2020 року порівнюючи з аналогічним періодом 2019 року – збільшилась на 8,13 дня. Хоча вже в 2019 році порівнюючи з 2018 роком підприємство покращило цей показник на 18,66 днів.

Стан кредиторської заборгованості за даними табл. 3.5 має тенденцію на покращення і це підтверджує розрахунок показників по кредиторській заборгованості за цією таблицею.

Для з'ясування впливу кожного виду дебіторської та кредиторської заборгованості та для проведення детального аналізу структури кожного їх виду нами було розроблено та прораховано табл. 3.6.

**Аналіз структури дебіторської та кредиторської
заборгованості ТОВ «Агро-край» (тис. грн.)**

Вид заборгованості	2018	2019	2020	Абсолютні відхилення			Відносні відхилення		
				2019/ 2018	2020/ 2019	2020/ 2018	2019/ 2018	2020/ 2019	2020/ 2018
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Дебіторська заборгованість (ДЗ), разом	631628	556645	1025418	-74983	468773	393790	-11,87	84,21	62,35
- за продукцію, товари, роботи	282121	232650	663207	-49471	430557	381086	-17,54	185,07	135,08
у % до ДЗ	44,67	41,80	64,68	-2,87	23	20	-	-	-
- за виданими авансами	142734	170711	232872	27977	62161	90138	19,60	36,41	63,15
у % до ДЗ	22,60	30,67	22,71	8,07	-8	0	-	-	-
- з бюджетом	205161	151866	125867	-53295	-25999	-79294	-25,98	-17,12	-38,65
у % до ДЗ	32,48	27,28	12,27	-5,20	-15	-20	-	-	-
Інша поточна ДЗ	1178	836	2715	-342	1879	1537	-29,03	224,76	130,48
у % до ДЗ	0,19	0,15	0,26	-0,04	0,11	0,08	-	-	-
Витрати майбутніх періодів	434	582	757	148	175	323	34,10	30,07	74,42
у % до ДЗ	0,07	0,10	0,07	0,04	-0,03	0,01	-	-	-
Кредиторська заборгованість (КЗ), разом	660984	1086957	1267122	425973	180165	606138	64,45	16,58	91,70
Довгострокові зобов'язання (ДЗ*):	393521	235355	327231	-158166	91876	-66290	-40,19	39,04	-16,85
у % до КЗ	59,54	21,65	25,82	-37,88	4,17	-33,71	-	-	-
- пенсійні зобов'язання	150676	198739	272800	48063	74061	122124	31,90	37,27	81,05
у % до ДЗ*	38,29	84,44	83,37	46,15	-1,08	45,08	-	-	-
- інші довгострокові зобов'язання	242845	36616	54431	-206229	17815	-188414	-84,92	48,65	-77,59
у % до ДЗ*	61,71	15,56	16,63	-46,15	1,08	-45,08	-	-	-
Поточні зобов'язання (ПЗ*) за:	267463	851602	939891	584139	88289	672428	218,40	10,37	251,41
у % до КЗ	40,46	78,35	74,18	37,88	-4,17	33,71	-	-	-
- довгостроковими зобов'язаннями	0	90241	49200	90241	-41041	49200	0	-45,48	0
у % до ПЗ*	0,00	10,60	5,23	10,60	-5,36	5,23	-	-	-
- товари, роботи, послуги	62367	88632	126093	26265	37461	63726	42,11	42,27	102,18
у % до ПЗ*	23,32	10,41	13,42	-12,91	3,01	-9,90	-	-	-

Продовження табл. 3.6

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
- з бюджетом	53590	32242	15003	-21348	-17239	-38587	-39,84	-53,47	-72,00
у % до ПЗ*	20,04	3,79	1,60	-16,25	-2,19	-18,44	-	-	-
- з страхуванням	7011	10953	12670	3942	1717	5659	56,23	15,68	80,72
у % до ПЗ*	2,62	1,29	1,35	-1,34	0,06	-1,27	-	-	-
- оплати праці	27211	43534	47591	16323	4057	20380	59,99	9,32	74,90
у % до ПЗ*	10,17	5,11	5,06	-5,06	-0,05	-5,11	-	-	-
- одержаними авансами	140230	361116	450808	220886	89692	310578	157,52	24,84	221,48
у % до ПЗ*	52,43	42,40	47,96	-10,03	5,56	-4,47	-	-	-
- учасниками	9114	9099	7716	-15	-1383	-1398	-0,16	-15,20	-15,34
у % до ПЗ*	3,41	1,07	0,82	-2,34	-0,25	-2,59	-	-	-
- поточні забезпечення	29975	19292	19530	-10683	238	-10445	-35,64	1,23	-34,85
у % до ПЗ*	11,21	2,27	2,08	-8,94	-0,19	-9,13	-	-	-
- доходи майбутніх періодів	332	324	341	-8	17	9	-2,41	5,25	2,71
у % до ПЗ*	0,12	0,04	0,04	-0,09	0,00	-0,09	-	-	-
- інші поточні зобов'язання	149124	196169	210939	47045	14770	61815	31,55	7,53	41,45
у % до ПЗ*	55,76	23,04	22,44	-32,72	-0,59	-33,31	-	-	-

Джерело: розроблено автором

На підставі табл. 3.6 можна зазначити, що на ТОВ «Агро-край» найбільший відсоток дебіторської заборгованості припадає на заборгованість за товари, роботи, послуги (від 41,8 % до 64, 68 %). За даними балансу видно, що підприємство працює на авансових платежах, як прийнятих (від 42,4 % до 52,43 %) так і виданих (від 22,60 % до 30,67 %). Навіть при застосуванні авансових платежів підприємство все рівно має великий розмір дебіторської та кредиторської заборгованості.

За розрахованою структурою кредиторської заборгованості можна сказати, що за останні два звітних роки доля поточних зобов'язань значно зросла по відношенню до довгострокових зобов'язань. В структурі поточних зобов'язань переважний відсоток зобов'язань займають: інші поточні зобов'язання (від 23,04 % до 55,76%), зобов'язання за товари, роботи, послуги (від 10,41 % до 23,32%), розрахунки з бюджетом (від 1,60 до 20,04%) та розрахунки з оплати праці (від 5,06 до 10,17).

3.2. Методика аудиту дебіторської і кредиторської заборгованості на підприємстві та її застосування

Під час здійснення господарської діяльності кожен власник підприємства повинен бути впевнений в правильному, постійному, нормативно-правовому обліку розрахунків з дебіторами та кредиторами. В сучасних умовах господарювання цю впевненість в коректних діях обліковців може надати зовнішній аудит.

За допомогою різних методичних прийомів та способів, з урахуванням специфіки роботи підприємства, поставлених аудиторських завдань та робіт проведення аудиту може проходити за допомогою різних методик.

Аудит розрахунків з дебіторами та кредиторами повинен виявити достовірну інформацію щодо наявної заборгованості підприємства, вчасного її відображення в облікових регістрах і звітній документації, висвітлювання основних засад її відображення в обліку і в обліковій політиці підприємства. Проведення аудиту за даним направленням розрахунків проводиться згідно норм чинного законодавства України та Міжнародних стандартів аудиту.

Таким чином, мета аудиту будь-якої заборгованості є фіксування аудитором достовірної, повної, реальної та законної інформації щодо відображення в усіх видах обліку і звітності підприємства. Задля проведення такого аудиту аудитор повинен поставити перед їх виконанням наступні задачі:

- встановити наявність і реальність дебіторської та кредиторської заборгованості;
- надати оцінку за встановленим критеріям обом видам заборгованостей;
- здійснити перевірку фактичного знаходження первинних документів та їх відображення за обліковими записами дебіторської та кредиторської заборгованості;
- з'ясувати правильність застосування плану рахунків бухгалтерського обліку за відображенням заборгованостей;

- перевірити правильність застосування методів списання дебіторської та кредиторської заборгованостей, за якими пройшов термін позовної давнини (з застосування резерву сумнівних боргів та без його застосування).

Для перевірки розрахунків з дебіторами та кредиторами аудитор розпочинає з знайомства з бізнесом клієнта і оформлення договірних взаємовідносин з контрагентами (рис. 3.2). Після проведення планувального етапу аудиту аудитор розпочинає перевірку наявності первинних документів, які повинні підтвердити юридичний статус проведення господарських операцій між контрагентами. За умови наявності зареєстрованих та проведених в обліку документів, аудитор продовжує перевірку заборгованостей застосовуючи різні методи та прийоми.

Аудитор обов'язково розробляє робочі документи аудиту до складу яких повинна входити програма проведення аудиту. В даному документі аудитор зазначає об'єкти перевірки, строки проведення перевірки, методи перевірки, відповідальних осіб за проведення перевірки і т.і.

Рис. 3.2. Етапи проведення аудиту заборгованості підприємства

Джерело: [41]

Вважаємо, що в залежності від виду зобов'язань, які буде перевіряти аудитор, послідовність проведення аудиту буде відрізнятись. На більшості підприємств України відсоток поточних зобов'язань превалює над довгостроковими зобов'язаннями. Тому і перелік документів, які потрібно перевірити і обсяг робіт, які потрібно виконати є більшим. Кривцовою Т.О. [59] було запропоновано алгоритм методики аудиту довгострокових і короткострокових зобов'язань підприємства з ходом виконання якого ми згодні (рис. 3.3 та 3.4).

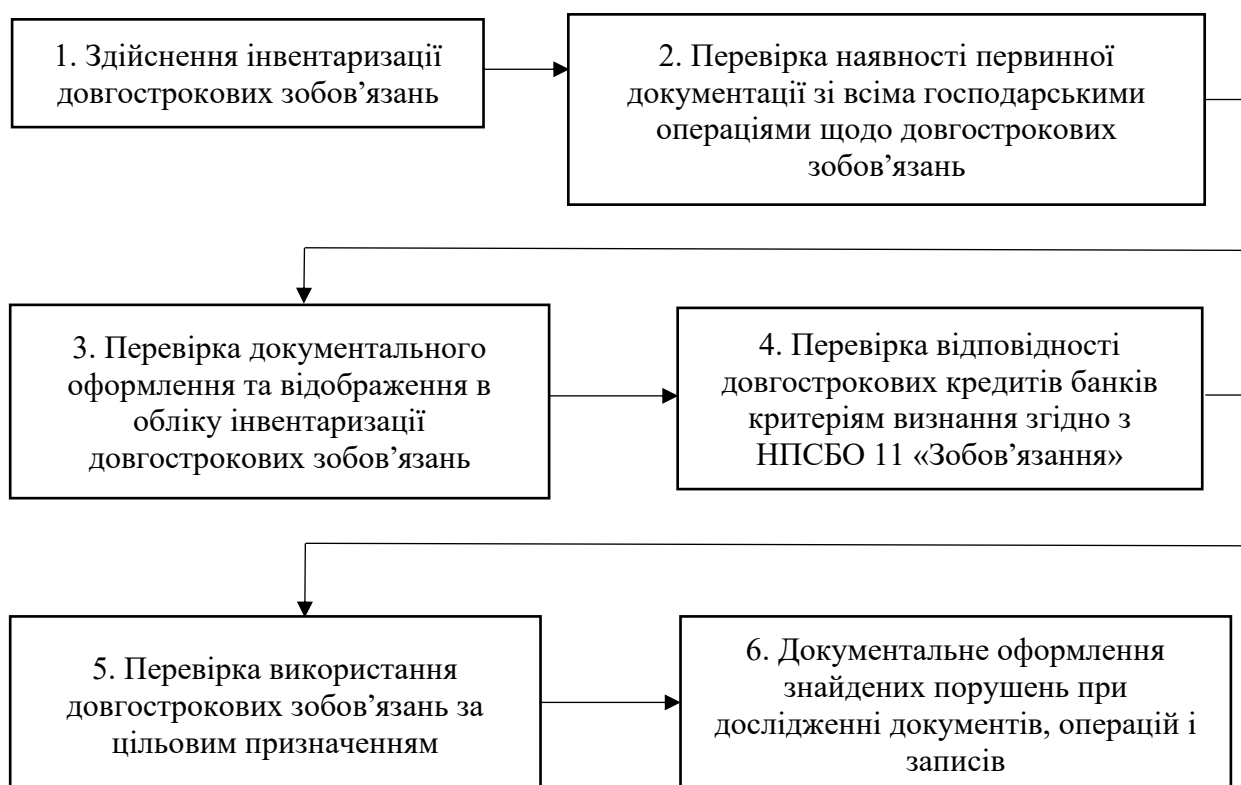

Рис. 3.3. Алгоритм методики аудиту довгострокових зобов'язань підприємства

Джерело: [41]

Особливу увагу аудиторі потрібно звернути на проведення аудиту дебіторської заборгованості. Перш за все це пов'язано з тим, що підприємства дуже часто роблять помилки під час нарахування резерву сумнівних боргів і його використання. Крім того, проводять списання безнадійних боргів без наявних підтверджувальних документів.

Рис. 3.4. Алгоритм методики аудиту короткострокових зобов'язань підприємства

Джерело: [41]

Вважаємо, що аудитору потрібно до кожного виду дебіторської заборгованості розробити перелік аудиторських процедур, які б повністю охоплювали хід проведення перевірки та проводили оцінку дій облікового складу підприємства. Для цього нами були проаналізовані та зведені до таблиці 3.7 аудиторські процедури за кожним видом дебіторської заборгованості. На нашу думку, саме зазначені в табл. 3.7 аудиторські процедури потрібно проводити на досліджуваному підприємстві ТОВ «Агро-край». В зв'язку з тим, що за балансом підприємства ТОВ «Агро-край» більший відсоток заборгованості припадає на розрахунки з покупцями та замовниками та розрахунки з іншими дебіторами, тому всі зазначені в таблиці аудиторські процедури були розподілені на дві групи дебіторської заборгованості.

Перелік аудиторських процедур для проведення аудиту дебіторської заборгованості на ТОВ «Агро-край»

№ з/п	Назва аудиторської процедури
1	2
1. Аудит розрахунків з покупцями та замовниками	
1.1	Перевірка правильності оформлення договорів на поставку продукції та їх реєстрації.
1.2	Перевірка тотожності відображення залишку заборгованості в Головній книзі
1.3	Підтвердження залишку заборгованості покупцями та замовниками
1.4	Перевірка наявності актів підтвердження заборгованості за звітний період
1.5	Перевірка правильності і законності оформлення первинних документів для відображення заборгованості в обліку
1.6	Перевірка тотожності інформації аналітичного та синтетичного обліку заборгованості
1.7	Перевірка правильності розрахунку резерву сумнівних боргів
1.8	Перевірка правильності визначення резерву сумнівних боргів на дату фінансової звітності
1.9	Перевірка правильності відображення в обліку створення, використання, поповнення резерву сумнівних боргів.
1.10	Перевірка правильності обліку списання дебіторської заборгованості зі строком позовної давності, що минув
1.11	Перевірка тотожності інформації Головної книги, облікових реєстрів, Балансу
2. Аудит іншої дебіторської заборгованості	
2.1	Перевірка документального підтвердження виданих авансів за звітних період
2.2	Перевірка первинних документів і обґрунтованості виданих авансів
2.3	Перевірка аналітичного обліку виданих авансів
2.4	Перевірка тотожності інформації аналітичного та синтетичного обліку виданих авансів
2.5	Перевірка відображення в обліку розрахунків з бюджетом
2.6	Перевірка правильності визначення непогашених виданих авансів на дату фінансової звітності та її відображення у фінансовій звітності
2.7	Перевірка достовірності документального оформлення відряджень
2.8	Перевірка аналітичного обліку розрахунків з підзвітними особами
2.9	Перевірка синтетичного обліку розрахунків з підзвітними особами
2.10	Перевірка видачі підзвітних сум виданих на інші виробничо-господарські потреби
2.11	Перевірка правильності відображення в обліку неповернутих підзвітних сум
2.12	Перевірка видачі підзвітних сум особам, які не звітували за попередньо отримані грошові кошти під звіт
2.13	Перевірка відображення заборгованості за розрахунками з підзвітними особами у фінансовій звітності та її тотожність обліковим реєстрам обліку
2.14	Перевірка обґрунтованості, своєчасності і правильності оформлення претензійних документів
2.15	Перевірка правильності ведення аналітичного обліку претензій
2.16	Перевірка правильності відображення розрахунків за претензіями в синтетичному обліку
2.17	Перевірка відповідності аналітичного та синтетичного обліку розрахунків за претензіями

1	2
2.18	Перевірка правильності визначення відшкодування завданих збитків
2.19	Перевірка правильності відображення в обліку виникнення та погашення завданих збитків
2.20	Перевірка тотожності аналітичного та синтетичного обліку завданих збитків
2.21	Перевірка розрахунків з державними цільовими фондами
2.22	Перевірка розрахунків з іншими дебіторами
2.23	Перевірка повноти та своєчасності списання дебіторської заборгованості на витрати
2.24	Аналіз стану дебіторської заборгованості
2.25	Узагальнення результатів аудиторської перевірки

Джерело: [19]

Всі зазначені в табл. 3.7 аудиторські процедури повинні мати місце в програмі аудиту підприємства, що досліджується. Невиконання в повному обсязі зазначених процедур призводить до зниження якості наданих аудиторських послуг. Внаслідок чого аудитор показую свою низьку кваліфікацію і є ризик надання клієнту аудиторського звіту, який не відповідає діючому стану господарських операцій, реєстрів обліку та звітності підприємства.

Також слід зазначити, що до якісних аспектів проведення аудиту, можуть відповідати твердження зазначені в МСА (рис. 3.5).

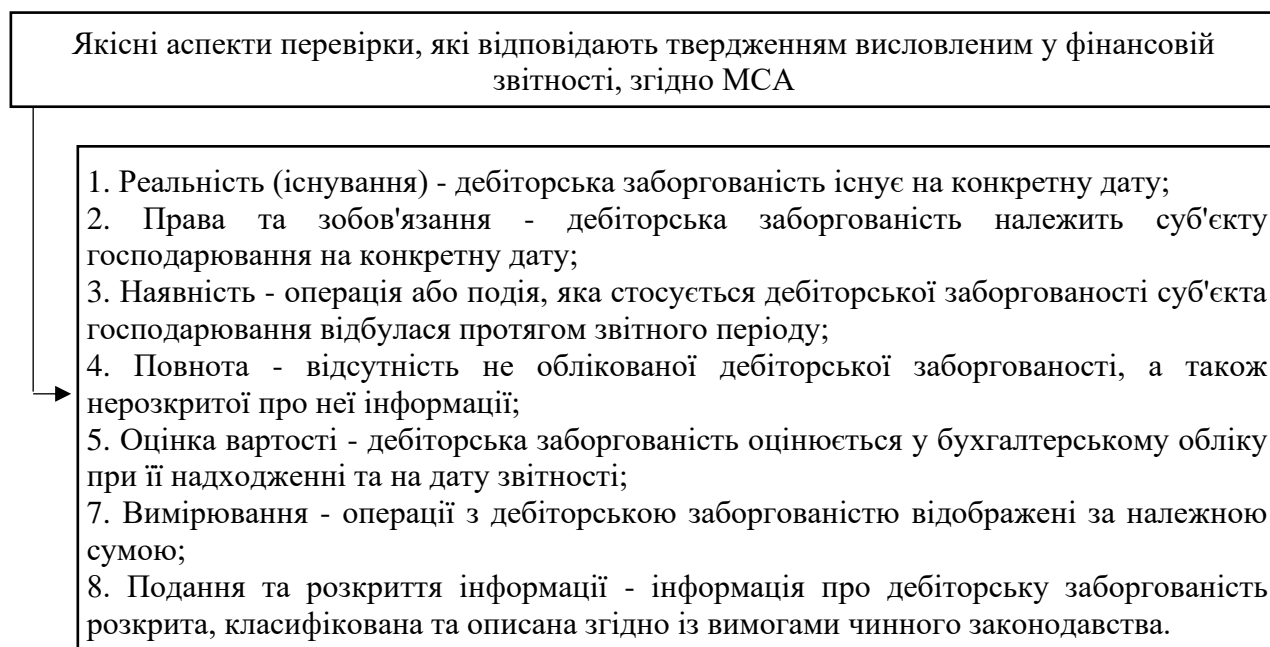

Рис. 3.5. Якісні аспекти перевірки, які відповідають твердженням висловленим у фінансовій звітності, згідно МСА

Джерело: [19]

3.3. Напрями удосконалення обліково-інформаційної системи підприємства за результатами аналізу та аудиту дебіторської і кредиторської заборгованості на підприємстві

В сучасних умовах господарювання під впливом світової пандемії Covid-19 велика кількість підприємств зазнали банкрутства або знаходять перед межею втрати своєї економічної безпеки. Постійні зміни в нормативно-законодавчій базі, інфляційні процеси та коливання курсу валют теж мали негативну тенденцію до погіршення фінансового стану підприємств в Україні. Відомі українські вчені в своїх працях розкривають проблеми розрахунків з дебіторами та кредиторами та напрями їх вирішення (рис. 3.6).

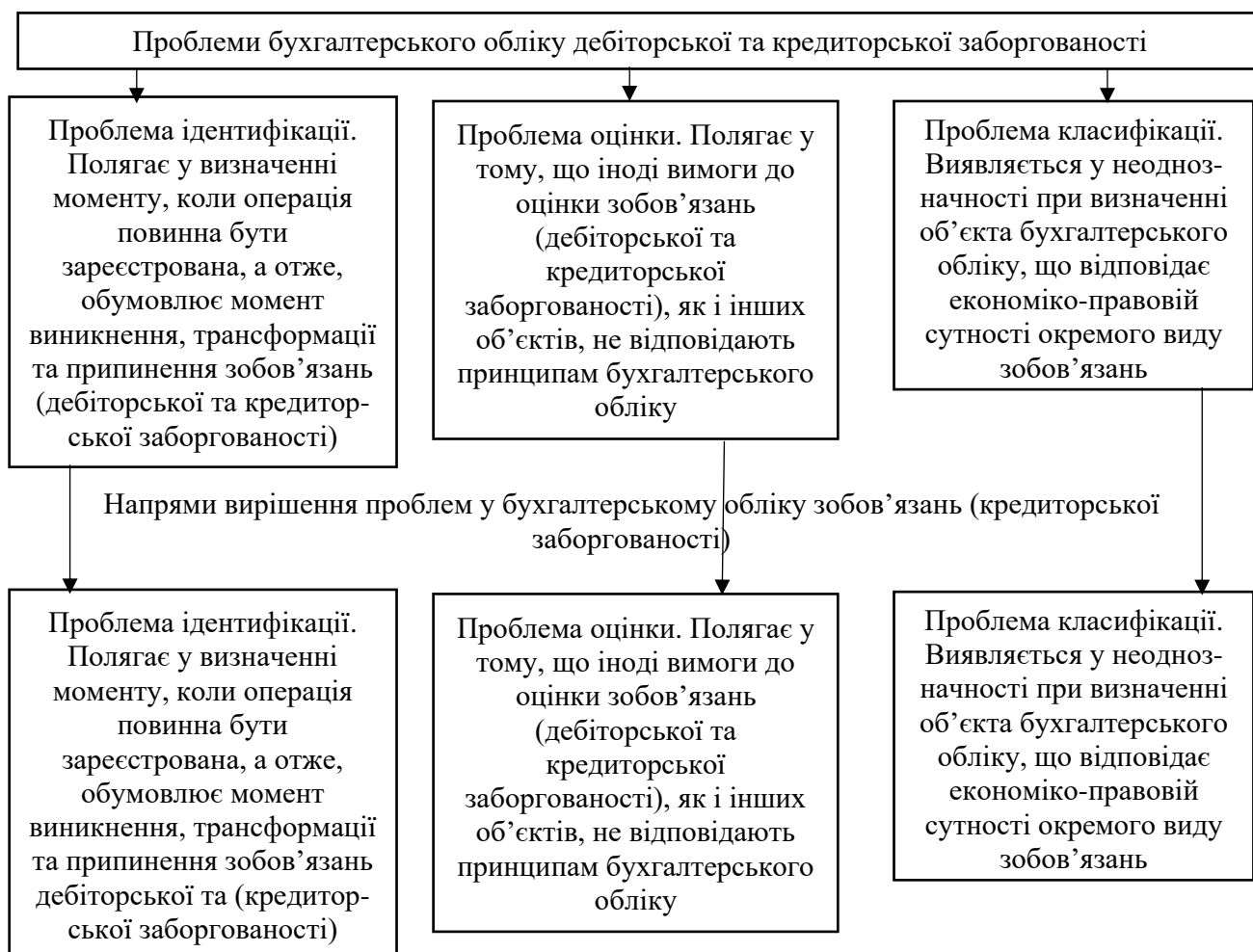

Рис. 3.6. Проблеми бухгалтерського обліку зобов'язань та напрями їх вирішення

Джерело: [46]

Деякі вчені вбачають вирішення проблем бухгалтерського обліку дебіторської та кредиторської заборгованості проводити через удосконалення процесу використання методів бухгалтерського обліку (його елементів) (табл. 3.8).

Таблиця 3.8

Вирішення проблем бухгалтерського обліку кредиторської заборгованості через удосконалення застосування елементів його методу

Елемент методу бухгалтерського обліку	Проблеми бухгалтерського обліку		
	Проблема ідентифікації	Проблеми оцінки	Проблеми класифікації
Баланс	Показник величини зобов'язань в балансі є результатом ідентифікації та оцінки зобов'язань		Відображення показників зобов'язань у звітності вимагає їх класифікації за строками погашення та видами цивільно-правових відносин
Звітність	Форми звітності містять показники зобов'язань, зокрема, їх величину за кожним видом	Застосування принципу періодичності обумовлює проведення оцінки на дату балансу	

Джерело: [46]

Таким чином, під час проведеного дослідження нами було з'ясовано, що в економічній літературі наводяться основні проблеми ведення обліку за розрахунками з дебіторами та кредиторами які й досі є невирішеними, і до них можна віднести:

- настання кризи неплатежів;
- постійна зміни норм чинного законодавства;
- зміна структури та форм первинних документів (податкова накладна);
- застосування неліцензійних комп'ютерних програм з ведення обліку
- некоректне проведення оцінювання та відображення в обліку дебіторської та кредиторської заборгованості;
- формування резерву сумнівних боргів формується та витрачається не за призначенням і т.і.

Виходячи з наведених проблем, нажаль, ділова активність майже всіх українських підприємств знизилась до мінімальних розмірів, що призвело до збільшення виникнення простроченої та безнадійної заборгованості. Тому,

вважаємо, що адміністративний персонал кожного фінансово-нестабільного підприємства повинен розробити критерії (складники), які б призводили до якісного ефективного управління дебіторською та кредиторською заборгованістю на підприємстві (табл. 3.9).

Таблиця 3.9

**Складники ефективного управління дебіторською
заборгованістю підприємства**

Методи щодо зменшення простроченої або сумнівної дебіторської заборгованості			Попереджувальні дії, що спрямовані на недопущення виникнення невиправданої заборгованості	
1	Психологічні	нагадування по телефону, факсу, пошті, використання ЗМІ чи поширення інформації серед суміжних постачальників, що загрожує боржнику втратою іміджу	1	Ефективно розроблена кредитна політика підприємства
2	Економічні	фінансові санкції (штраф, пеня, неустойка), передача в заставу майна і майнових прав, призупинення постачання	2	Попередній аналіз платоспроможності потенційних контрагентів
3	Юридичні	фінансові санкції (штраф, пеня, неустойка), передача в заставу майна і майнових прав, призупинення постачання	3	Своєчасний контроль над виникненням дебіторської заборгованості, моніторинг та внесення коректив
4	Альтернативні	взаємозалік, реструктуризація, погашення дебіторської заборгованості шляхом урахування платежів до бюджету		
5	Особливі	процес клірингу, факторинг, форфейтинг, облік векселя, застава, аутсорсинг, надання замовникам знижок, реструктуризація заборгованості	4	Практичне вдосконалення формування дебіторської заборгованості на основі внутрішньогосподарських наказів та практичних дій у бухгалтерії підприємства

Джерело: [23, 30, 44]

На підставі вищезазначеного можна зробити висновок, що управлінський склад кожного підприємства повинен бути зацікавлений для запобігання настання негативних фінансових проявів та заздалегідь почати приймати ефективні управлінські рішення.

Вважаємо, що одним із прийнятих ефективних рішень на великому підприємстві є введення до адміністративного складу нового структурного

підрозділу, який би постійно проводив внутрішній контроль господарських процесів на підприємстві. На нашу думку, таким підрозділом повинен бути відділ внутрішнього аудиту. Головним завданням даного структурного підрозділу повинно бути забезпечення достовірною, вчасною та перевіреною інформацією управлінський склад підприємства для проведення та удосконалення подальших управлінських рішень. Тому, відділ внутрішнього аудиту повинен в своїй роботі обов'язково керуватись наступними функціями (рис. 3.7).

Рис. 3.7. Функції внутрішнього аудиту розрахунків із контрагентами

Джерело: [54]

Вважаємо, що формування відділу внутрішнього аудиту на ТОВ «Агро-край» призведе до:

- забезпечення ефективного функціонування стійкості і максимального розвитку організації підприємства в умовах пандемії та постійної конкуренції;
- збереження та ефективного використання ресурсів і потенціалу підприємства;

- своєчасного виявлення і мінімізування комерційних, фінансових та інших ризиків під час управління підприємством;
- сформування адекватної сучасної системи інформаційного простору для всіх рівнів управління ТОВ «Агро-край»;
- своєчасного адаптування підприємства до проведення трансформації деяких структурних підрозділів підприємства.

Під час проведеного дослідження, нами було встановлено, що не всі українські підприємства розробляють та затверджують наказ про облікову політику підприємства. Вважаємо, що для створення ефективного організаційного облікового процесу цей документ повинен висвітлювати всі багатогранні сторони взаєморозрахунків між контрагентами.

В управлінні процесом розрахунків з дебіторами та кредиторами велику роль відіграє забезпечення якісного облікового персоналу суб'єкта господарювання. Обліковий персонал повинен бути завжди обізнаний останніми змінами в нормі чинного законодавства, проводити контроль за формуванням та погашенням дебіторської та кредиторської заборгованості.

Зазначимо, що для покращення облікового процесу щодо розрахунків з дебіторами та кредиторами потрібно проводити оптимізаційні заходи. Вважаємо, що зазначені заходи призводять до мінімізації часу роботи облікового апарату, впливу людського фактору та прискорення виконання облікового процесу. В таблиці 3.10 нами пропонується перелік оптимізаційних заходів для ТОВ «Агро-край».

Таблиця 3.10

Напрями оптимізації обліку та управління дебіторською та кредиторською заборгованістю підприємства

№	Напрямок удосконалення
1	2
1	Використання стратегічного плану розвитку підприємства з використанням аналізу витрат і вигоди для оцінки готовності систем і виявлення потенційних партнерів-постачальників. Там, де це можливо, доцільно використовувати електронні платежі для погашення заборгованості

1	2
2	Інтеграція закупівельних, кредиторських та приймальних системи для підвищення ефективності та запобігання помилок
3	Проведення аналізу першопричин проблем з кредиторською заборгованістю для виявлення зон поліпшення процесу
4	Використання показників ефективності для моніторингу та звітності про якість і своєчасність інформації по кожному окремому постачальнику
5	Визначення можливостей для обробки без рахунку-фактури, які дозволять підприємству платити при отриманні матеріалів або товарів за узгодженими цінами, а не при отриманні рахунку-фактури
6	Аналіз різних процесів кредиторської заборгованості та їх стандартизація як одного загального процесу
7	Процес обробки кредиторської заборгованості повинен здійснюватися одним централізованим відділом і не розпорощуватись між відділами підприємства
8	Використання функціональних можливостей систем для генерації платежів за рахунками-фактурами у встановлені терміни, засновані на встановлених політиках, які затримують оплату як допустимі
9	Використання функціональних можливостей системи для автоматичного зіставлення рахунку-фактури постачальника з підтверджуючими документами
10	Використання технології цифрової візуалізації, яка взаємодіє з існуючою комп'ютерною системою для індексації документів

Джерело: [24]

Розробка та впровадження стратегічних планів роботи ТОВ «Агро-край» нададуть можливість перспективного розвитку підприємства. Розроблені заходи в стратегічному плані повинні бути направлені на:

- знаходження нових бізнес-партнерів;
- проведення ефективної маркетингової роботи;
- знаходження нових ринків збуту продукції (товарів, робіт, послуг);
- використання нових сучасних технологій;
- застосування автоматизованого обліку;
- визначення втрачених можливостей та запобігання втрачених наступних;
- впровадження сучасних необоротних активів;
- запобігання неефективній роботі управлінського складу підприємства.

Таким чином, на підставі вище зазначеного вважаємо, що для покращення системи взаєморозрахунків та зниження дебіторської та кредиторської заборгованості можна надати наступні рекомендації (рис. 3.8).

Рекомендації щодо зниження дебіторської та кредиторської заборгованості

1. Внести зміни в П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість», які б розмежували поняття довгострокової та короткострокової дебіторської заборгованості. Сьогодні їх облік ведеться на різних рахунках бухгалтерського обліку, що не відзначено у вище зазначеному стандарті. Водночас зазначимо, що поточна дебіторська заборгованість є оборотним активом, а довгострокова - необоротним, і вони обліковуються на різних рахунках.
2. Доцільно було б здійснювати оцінку дебіторської заборгованості за допомогою міжнародних стандартів.
3. Своєчасно та періодично контролювати співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованостей. Адже значне перевищення дебіторської заборгованості над кредиторською створює загрозу фінансовій стабільності підприємства і потребує залучення додаткових джерел фінансування.
4. Оплата дебіторської заборгованості являє собою форму реструктуризації активів, що полягає у переведенні дебіторської заборгованості в ліквідні форми активів. Основними видами оплати дебіторської заборгованості (рефінансування) є облік векселів, форфейтинг та факторинг. Водночас такі форми оплати дебіторської заборгованості, як факторинг і форфейтинг не набули поширення під час здійснення господарської діяльності підприємств в Україні, тоді як застосування таких форм розрахунків пришвидшило б перетворення дебіторської заборгованості у грошові активи.
5. Створити резерв сумнівних боргів та виробити порядок його визначення в обліковій політиці підприємства. Резерв сумнівних боргів варто формувати в розрізі кожного з боржників, за термінами непогашення дебіторської заборгованості та залежно від розмірів підприємства та обсягів діяльності. Це дасть змогу отримувати інформацію:
 - про суми дебіторської заборгованості, яка визнана сумнівною;
 - про суми списаної дебіторської заборгованості в межах та понад резерв сумнівних боргів;
 - про суми заборгованості, що раніше була визнана безнадійною.

Рис. 3.8. Рекомендації щодо зниження дебіторської та кредиторської заборгованості

Джерело: [58]

Вважаємо, що рекомендації зазначені на рис. 3.8 призведуть до покращення стану дебіторської та кредиторської заборгованості на ТОВ «Агро-край».

Висновки до розділу 3

1. Проведено кількісний та якісний аналіз розрахунків показників фінансового стану підприємства, що дало змогу розкрити якість управління дебіторською та кредиторською заборгованістю. Застосування кількісних та якісних показників слід розраховувати під час комплексного аналізу.

2. З'ясовані етапи комплексного аналізу дебіторської та кредиторської заборгованості на підприємствах.

3. Зазначено, що в науковому товаристві крім проведення комплексного аналізу надаються і інші підходи щодо трактування проведення методики аналізу дебіторської та кредиторської заборгованостей. Кожний з них надає свої пропозиції проведення аналізу з урахуванням свого практичного досвіду та галузі своєї діяльності.

4. В залежності від виду зобов'язань, які буде перевіряти аудитор, послідовність проведення аудиту буде відрізнятися. На більшості підприємств України відсоток поточних зобов'язань превалює над довгостроковими зобов'язаннями. Тому і перелік документів, які потрібно перевірити і обсяг робіт, які потрібно виконати є більшим.

5. Аудитору потрібно до кожного виду дебіторської заборгованості розробити перелік аудиторських процедур, які б повністю охоплювали хід проведення перевірки та проводили оцінку дій облікового складу підприємства. Для цього нами були проаналізовані та зведені аудиторські процедури за кожним видом дебіторської заборгованості.

6. Було з'ясовано, що в економічній літературі наводяться основні проблеми ведення обліку за розрахунками з дебіторами та кредиторами, які й досі є невирішеними.

7. З розкритих проблем обліку за розрахунками з дебіторами та кредиторами, були зроблені висновки, що ділова активність майже всіх українських підприємств знизилась до мінімальних розмірів, і це призвело до збільшення виникнення простроченої та безнадійної заборгованості.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній магістерській роботі здійснено теоретичне узагальнення і розв'язання науково-практичного завдання визначення організації та методики обліку аналізу та аудиту дебіторської і кредиторської заборгованості на підприємстві.

Проведені дослідження надали можливість сформулювати такі висновки:

1. Основна складова, яка є запорукою складового процесу діяльності підприємства - розрахунки з контрагентами. Формувати повну, точну, достовірну інформацію щодо розрахунків з іншими підприємствами, забезпечити підприємство інформацією, яка потрібна зовнішнім і внутрішнім користувачам, контроль перевірки договірних взаємовідносин – основні завдання з обліку розрахунків між контрагентами. Вважаємо, що підґрунтям проведення розрахунків між контрагентами є система взаємовідносин між ними.

2. До організації обліку розрахунків між підприємства належить правильний вибір способів і методів відображення первинного обліку, заповнення реєстрів бухгалтерського обліку, проведення аналізу фінансових показників. Таким чином, форми розрахунків, сформовані картки на кожного контрагента, затверджений порядок ведення первинного обліку, контроль за структурою та зміною розрахунків з контрагентами, обрана методика і техніка проведення в обліку розрахунків між контрагентами – все це впливає на організацію обліку розрахунків між підприємствами.

3. Відображення в обліку розрахунків з дебіторами та кредиторами регулюється значною кількістю нормативно-законодавчих документів – виконання яких є обов'язковим і гарантує відображення всіх видів обліку та подальшого відображення у звітності. Тому, нами був проведений аналіз понятійного апарату обох заборгованостей з урахуванням вимог чинного законодавства

4. Під час дослідження нормативно-законодавчої бази за обраною темою дослідження, нами було з'ясовано, що не лише національні стандарти

бухгалтерського обліку розкривають основні положення ведення зобов'язань в обліку, але й в міжнародних стандартах відображається інформація за ними. Таким чином, на підставі вище зазначеного нами було проведено порівняльну характеристику основних положень НПСБО і МСБО в розрізі зобов'язань.

5. На формування оцінки дебіторської заборгованості дуже впливає формування (створення) резерву сумнівних боргів. Створення резерву сумнівних боргів, згідно п. 7 НПСБО 10, є обов'язковим, але за умови що підприємство не відноситься (п. 8 НП(С)БО 25). Крім того, на деякі види дебіторської заборгованості резерв також не нараховується.

6. Правильне оформлення первинних документів між контрагентами є важливим процесом не тільки для фінансового, але й для податкового обліку. Платники податків не мають право заповнювати податкову звітність та митні декларації без підтвердження первинних документів.

7. Під час оформлення первинних документів за розрахунками з дебіторами та кредиторами, бухгалтер повинен звернути особливу увагу на порядок заповнення всіх його реквізитів. Так як формально-змістовний підхід до оформлення документів має суттєвий вплив на систему бухгалтерського обліку

8. Особливу увагу, обліковцям, які відображають на підприємстві облік за розрахунками з дебіторами та кредиторами потрібно приділяти строкам зберігання документів. Так як, деякі з них можна зберігати до трьох років, а є документи, за якими термін зберігання встановлено до 75 років (розрахунки з оплати праці). Якщо підприємство недотримало строків зберігання та знищило документ, то в даному випадку підприємству потрібно буде заплатити штраф у розмірі 1020 грн (до 23.05.2020 р. - 510 грн), а за наступне порушення протягом року - 2040 грн.

9. На підставі інформаційних даних за реєстрами бухгалтерського обліку, керуючись Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» та НПСБО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» підприємством ТОВ «Агро-край» проводиться формування звітності. Її склад, етапи та принципи підготовки також регламентуються вищезазначеними нормативними

документами. Слід зазначити, що інформація за розрахунками з дебіторами та кредиторами має своє відображення майже в усіх фінансових звітах (крім форми № 4).

10. На жаль, всесвітня пандемія не обійшла стороною і українські підприємства. Як свідчать розраховані дані стан дебіторської заборгованості на ТОВ «Агро-край» визиває занепокоєння. За періоди 2018-2020 р.р. коефіцієнт співвідношення дебіторської заборгованості до кредиторської заборгованості збільшується. Це свідчить, що адміністрація підприємства не приймає участі в процесі управління дебіторської заборгованості.

11. Аудит розрахунків з дебіторами та кредиторами повинен виявити достовірну інформацію щодо наявної заборгованості підприємства, вчасного її відображення в облікових регістрах і звітній документації, висвітлювання основних засад її відображення в обліку і в обліковій політиці підприємства. Проведення аудиту за даним направленням розрахунків проводиться згідно норм чинного законодавства України та Міжнародних стандартів аудиту.

12. Вважаємо, що одним із прийнятих ефективних рішень на великому підприємстві є введення до адміністративного складу нового структурного підрозділу, який би постійно проводив внутрішній контроль господарських процесів на підприємстві. На нашу думку, таким підрозділом повинен бути відділ внутрішнього аудиту. Головним завданням даного структурного підрозділу повинно бути забезпечення достовірною, вчасною та перевіреною інформацією управлінський склад підприємства для проведення та удосконалення подальших управлінських рішень.

13. Зазначимо, що для покращення облікового процесу щодо розрахунків з дебіторами та кредиторами потрібно проводити оптимізаційні заходи. Вважаємо, що зазначені заходи призводять до мінімізації часу роботи облікового апарату, впливу людського фактору та прискорення виконання облікового процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 19.11.2021)
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 19.11.2021)
3. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: Наказ Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. № 73. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text> (дата звернення: 19.11.2021).
4. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість»: Наказ Міністерства фінансів України від 08.10.99 р. № 237. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99#Text> (дата звернення: 19.11.2021).
5. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 11 «Зобов'язання»: Наказ Міністерства фінансів України від 31.01.2000 р. № 20. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0085-00#Text> (дата звернення: 19.11.2021).
6. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 13 «Фінансові інструменти»: Наказ Міністерства фінансів України від 30.11.2001 р. № 559. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1050-01#Text> (дата звернення: 19.11.2021).
7. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 21 «Вплив змін валютних курсів»: Наказ Міністерства фінансів України від 10.08.2000 р. № 193. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0515-00#Text> (дата звернення: 19.11.2021).
8. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 25 «Спрощена фінансова звітність»: Наказ Міністерства

фінансів України від 25.02.2000 р. № 39 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0161-00#Text> (дата звернення: 19.11.2021).

9. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 1 «Подання фінансових звітів» від 01.01.2012 р. № 929_013. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_013#Text (дата звернення: 19.11.2021).

10. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 37 «Забезпечення, непередбачені зобов'язання та непередбачені активи» від 01.01.2012 р. № 929_051. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_051#Text (дата звернення: 19.11.2021).

11. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» від 17.10.2013 р. № 929_015. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_015#Text (дата звернення: 19.11.2021).

12. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій: Наказ Міністерства фінансів України від 30.11.1999 р. № 291. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0892-99#Text> (дата звернення: 19.11.2021).

13. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій: Наказ Міністерства фінансів України від 30.11.1999 р. № 291. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text> (дата звернення: 19.11.2021).

14. Про затвердження Методичних рекомендацій по застосуванню реєстрів бухгалтерського обліку: Наказ Міністерства фінансів України від 29.12.2000 р. № 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0356201-00#Text> (дата звернення: 19.11.2021).

15. Аналітика та прогнозування соціально-економічних процесів і податкових надходжень: монографія / Укладачі: Паянок Т. М., Лаговський В. В., Краєвський В. М. та ін. К.: ЦП «Компринт», 2019. 426 с.

16. Абалмасова Н.С., Терещенко В.С. Удосконалення бухгалтерського обліку поточних зобов'язань в Україні на підставі міжнародного досвіду. URL::

http://www.rusnauka.com/11_EISN_2010/Economics/64247.doc.htm. (дата звернення: 19.11.2021)

17. Акімова Н.С., Новицька Н.В. Основні проблеми обліку та внутрішнього аудиту дебіторської і кредиторської заборгованостей. *Научно-технічний збірник № 77*. С. 268-273.

18. Басюк А. Удосконалення аналітичного обліку розрахунків з контрагентами в умовах його автоматизації. URL: http://www.rusnauka.com/32_PRNT_2013/Economics. (дата звернення: 19.11.2021)

19. Белозерцев В.С., Худякова О.С. Методика обліку та аудиту розрахунків з контрагентами на підприємстві. *Економіка та держава № 1/2019*. С. 73-77.

20. Бержанір І.А. Напрями удосконалення обліку розрахунків з контрагентами. *Стратегія розвитку України: фінансово-економічний та гуманітарний аспекти: матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції*. Київ : Інформаційно-аналітичне агентство, 2019. С. 25–27.

21. Бержанір І.А., Бержанір А.Л., Ящук Т.А. Економічна сутність зобов'язань і розрахунків підприємства. *Приазовський економічний вісник*. Випуск 2(19) 2020. С. 240-244.

22. Бланк И.А. Управление активами и капиталом. К. : Ника-Центр, Эльга, 2003. 448 с.

23. Бондаренко О.С. Сучасні підходи до обліку дебіторської заборгованості у вітчизняній та зарубіжній практиці. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 18. С. 36–39.

24. Бурлан С.А., Валентова Ю.В. Облікові аспекти управління кредиторською заборгованістю підприємства. *Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка»*, № 1, 2021. DOI: 10.32702/2307-2105-2021.1.76 (дата звернення: 19.11.2021)

25. Власова І. О. Облік розрахунків з дебіторами та кредиторами : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.06.04 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит». Донецьк, 2005. 20 с.

26. Волович О. Б. Аналітичне забезпечення управління заборгованістю підприємств. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку*. 2013. № 769. С. 12-18.

27. Гончарук Р. П. Сутність та класифікація кредиторської заборгованості: колізії наукових підходів. *Вісник Житомирського державного технологічного університету*. Серія : Економічні науки. 2012. № 1(59). С. 48–51.

28. Гнатенко Є. П. Аналіз співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості підприємства. *Науковий вісник МНУ імені В.О. Сухомлинського. Економічні науки*. 2015. № 1(4). С.38-42.

29. Гнатенко Є.П. Щодо аналізу стану дебіторської та кредиторської заборгованості на підприємстві. URL: [file://D:econof_2013_10\(1\)](file://D:econof_2013_10(1)). (дата звернення: 19.11.2021)

30. Гуцаленко Л.В., Слободянюк І.С. Контроль дебіторської заборгованості в управлінні підприємством. *Збірник наукових праць ВНАУ. Серія «Економічні науки»*. 2012. № 1(56). Т. 3. С. 154–159.

31. Євлаш Т.О. Інформаційне забезпечення обліку операцій з дебіторської заборгованості та його удосконалення. *Вісник Запорізького національного університету*. № 4(8), 2010. С. 161-171.

32. Єдинак Т.С. Проблеми управління дебіторською заборгованістю підприємства в умовах фінансово-економічної кризи. URL: <http://firearticles.com/economika>. (дата звернення: 19.11.2021)

33. Зеленко С.В. Обліково-аналітичне забезпечення управління кредиторською заборгованістю за товари, роботи та послуги. *Економічні науки*. 2014. № 11(41). С. 65–71.

34. Івченко Л. В., Харчук В. Ю. Зобов'язання підприємств як об'єкт обліку. Розвиток бухгалтерського обліку, фінансів та оподаткування в аграрному секторі економіки в умовах євроінтеграції : матеріали X Міжнар. наук.-практ. конф. (24 листопада 2017 р., м. Київ) / Нац. акад. аграрн. наук України [та ін.]; відп. за вип. Ю. С. Бездушна. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2017. С. 52–56.

35. Калюга Є.В. Фінансово-господарський контроль у системі управління : монографія. К. : Ельга, Ніка-Центр, 2014. 360 с.

36. Конон Б. Характеристика сучасних методів аналізу поточних зобов'язань суб'єкта господарювання. *Економічний аналіз*. 2012. Випуск 11. С.23-26.

37. Кесарчук Г. С., Мошак І. В. Поточні зобов'язання : економічна суть, класифікація та їх оцінка. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2016. № 1 (2). С. 401–405. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuес_2016_1%282%29__73 (дата звернення: 19.11.2021).

38. Кияшко О.М. Облік та аналіз дебіторської заборгованості в системі управління підприємством : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.09 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит». Київ, 2011. 21 с.

39. Коблянська І.О., Коблянська Г.Ю., Гребенчук Ж.В. Методика обліку і аудиту розрахунків підприємства з постачальниками і підрядниками. *Електронне наукове видання з економічних наук «Modern Economics»*, №3 (2017) с. 78-87.

40. Крамаренко Г. О. Фінансовий аналіз: підручник. К.: Центр учбової літератури, 2008. 392 с.

41. Кривцова Т. О. Удосконалення аудиту зобов'язань підприємств. *Бізнесінформ*. № 6 '2019. С. 201-209.

42. Кручак Л.В. Методика аналізу дебіторської заборгованості в системі управління підприємством. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Економіка і менеджмент*. - 2016. - Вип. 22 С. 161 – 165.

43. Кубік В.Д., Волчек О.М. Оцінка зобов'язань підприємств в умовах застосування міжнародних стандартів фінансової звітності. *Вісник соціально-економічних досліджень*, № 3-4 (74-75), 2020. С. 45-56.

44. Кюрджиев А.С., Іонін Є.Є. Дебіторська заборгованість підприємства. *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса*. 2018. Т. 2, № 10. С. 164–169. URL: <http://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/download/5633/5660> (дата звернення: 19.11.2021).

45. Лігоненко Л. О. Управління дебіторською заборгованістю підприємства: навч. посіб. К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2005. 275 с.
46. Любар О.О. Удосконалення обліково-інформаційного забезпечення управління кредиторською заборгованістю підприємства. *Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка»*. № 5, 2020. DOI: 10.32702/2307-2105-2020.5.107. (дата звернення: 19.11.2021)
47. Мягких І. М. Методичний підхід до аналізу та оцінки дебіторської та кредиторської заборгованості як складових управління фінансової стійкості авіакомпаній України. *Сталий розвиток економіки*. 2013. №4 (21). С.255-262.
48. Орлова В.К. Фінансовий облік : навч. підруч. / В. К. Орлова, М. С. Орлов, С. В. Хома. 2-ге вид., доп. і переробл. К. : Центр навчальної літератури, 2010. 510 с.
49. Ружицький А.В. Основні поняття, пов'язані зі взаєморозрахунками підприємства. *Інноваційна економіка*. 2012. № 3. С. 171–174.
50. Попович О.В., Соловей Н.В. Аналіз поточної кредиторської заборгованості на ПАТ «СПЕЦ-АВІА» за 2014-2016 роки. *Молодий вчений*. 2018. №3 (55). С.370-373.
51. Савицька Г.В. Економічний аналіз діяльності підприємства: навч. посібник. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Знання, 2005. – 662 с.
52. Савченко А.М., Коротаєва І.Р. Аналіз кредиторської заборгованості на прикладі підприємства ПАТ «Монделіс Україна». *Електронне наукове фахове видання з економічних наук «Modern Economics»*, №18 (2019), 174-180.
53. Савченко А. М. Аналіз дебіторської заборгованості підприємства за допомогою економіко-математичних методів. *Економіст*. 2017. №3. С.27-32.
54. Сирцева С.В., Щербак М.М. Напрями вдосконалення обліку, аналізу та аудиту розрахунків із контрагентами. *Глобальні та національні проблеми економіки*. Випуск 14. 2016. С. 1001-1005.
55. Сурніна К.С. Удосконалення обліку дебіторської і кредиторської заборгованості промислових підприємств : автореф. дис. на здобуття наук.

ступеня канд. екон. наук : спец. 08.06.04 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит» / К. С. Сурніна. Луганськ, 2002. 19 с.

56. Томчук О. Ф. Аналітичне забезпечення управління кредиторською заборгованістю підприємства. *Науковий вісник ЛНУВМБТ імені С.З. Гжицького*. 2016. №2 (69). С.160-164.

57. Травінська С.І. Класифікація поточних зобов'язань в законодавстві та бухгалтерському обліку URL: http://bukuniver.edu.ua/Applications/zbirnik/n6/31_Klas.pdf. (дата звернення: 19.11.2021)

58. Хохлов М.П., Корнієнко О.С. Управління дебіторською та кредиторською заборгованістю підприємства. *Економіка та суспільство*. 2014. № 10. С. 36–41. URL: http://economyandsociety.in.ua/journal/10_ukr/70.pdf (дата звернення: 19.11.2021).

59. Черненко Л.В. Управління дебіторською заборгованістю в аграрних підприємствах: дис. канд. екон. наук : 08.00.04 / Черненко Л. В. К., 2007. 241 с.

60. Чорненька О.Б. Напрями вдосконалення обліку дебіторської та кредиторської заборгованості на підприємствах. *Наукові записки / Scientific papers*. 2016 / 2 (53). С. 259-269.

61. Чорнобривець М.М. Дебіторська заборгованість: сутність та причини виникнення. *Європейські перспективи*. 2013. № 10. С. 181–185.

62. Федорченко О.Є. Облік і аналіз розрахунків з дебіторами: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.09 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит» / О. Є. Федорченко. Київ, 2009. 23 с.

63. Шарапа О.М. Особливості економічного аналізу кредиторської заборгованості підприємства. Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації. *Міжнародний науковий журнал*. 2016. Випуск 6. С.91-101.

64. Ямненко Г.О. Механізм управління дебіторською заборгованістю підприємства. *International Electronic Scientific Journal*. 2017. Т. 3. № 2. URL: <https://pathofscience.org/index.php/ps/article/download/286/353> (дата звернення: 19.11.2021).

ДОДАТКИ